

LUNDS
UNIVERSITET

Individualisering av barn

En kritisk diskursstudie av barns kompetens i offentliga texter
inom social barnavård

Jeremiah Karlsson
Masteruppsats (SOAM 21)
vt 2015
Handledare: Lina Ponnert

Abstract

Author: Jeremiah Karlsson

Title: Individualization of Children: A Critical Discourse Study of Childrens' Competence in Public Texts on Social Care of Children

Supervisor: Lina Ponnert

The aim of this study is to critically examine and discuss overarching notions and discourses on children and individualization, with a starting point in public texts within the field of social work with children. The empirical material has been two SOU-reports (“Swedish Government Official Reports”), two paragraphs from socialtjänstlagen (“The Social Services Act”), and the BBIC-model (“The Child's Need in the Center”), which all has been viewed as examples of social practice within the field social work with children. The orders of discourse have been categorized as a “subject-oriented” and an “object-oriented” view on children. These have been studied, using the method “critical discourse analysis” (CDA) with an ideology-critical aim, in order to study how, primary, the “subject”-view on children might have effects on childrens' situation in society. Theories of individualization have been used, as well as perspectives gathered from disciplines such as philosophy, history of ideas, law and sociology. The study relates the shift towards a “subject-oriented” view on children to social work, to see in what ways public texts on social work relates to this shift in view of children, which in my study is part of a wider individualization-process in the society. The results of the study shows for example that a more individualized view on children is gaining ground in public texts on social work, mainly through the “subject-oriented” order of discourse, but that this is not the only order of discourse present. Children are, though, to a larger degree viewed as competent subjects, unique individuals, and partly liberated from their parents. The result of the study has also showed that individualization is valued as part of a desirable progress towards a modern society, by one of the SOU-reports, which also recognizes that the prospects of socially integrating people might be low in a individualized society and that an individualized and highly differentiated society might have negative effects on young people's psychical health, suggesting that “new competences” has to be taught in school. The study also suggests that the individualization of children seems to fit well into a modern society where the double loyalties between work-life and family-life are problematic for actors that need full loyalty, and not shared. The shift towards individualized children also fits well into a society where the family-institution is individualized, more uncertain, and therefore maybe obsolete for its task. Hence, the individualization of children might prepare children for handling this new situation by their own means, which is a well recognized feature of an individualized society, and if they become fully individualized, their voices might not be regarded as different from other individualized human beings, which contradicts the fact that the “subject-oriented” view on children promotes, namely children as independent actors. Due to childrens' dependent state, individualization might cause the opposite effect on them, leaving them vulnerable in a new way.

Key words: Modernization, individualization, rights of children, children as subjects, Swedish social work.

Innehållsförteckning

Problemformulering.....	5
<i>Syfte och frågor.....</i>	6
<i>Avgränsningar och använt material.....</i>	7
<i>Viktiga begrepp för uppsatsen.....</i>	8
<i>Utgångspunkter.....</i>	10
Tidigare forskning.....	11
<i>Idéhistoria och filosofi.....</i>	11
<i>Barndomssociologi.....</i>	12
Det kompetenta barnet och det sårbara barnet.....	13
<i>Rättsligt perspektiv.....</i>	14
<i>Socialt arbete.....</i>	15
Teori och metod.....	18
<i>Ontologisk utgångspunkt.....</i>	18
<i>Diskurs och diskursordningar.....</i>	19
<i>Kritisk diskursanalys som teori och metod.....</i>	20
Social praktik.....	22
Ideologikritik.....	22
Brister och förtjänster.....	25
Modernitet och individualisering.....	26
<i>Modernitet.....</i>	26
<i>Individualisering.....</i>	28
<i>Individualiseringens sociala konsekvenser.....</i>	30
<i>Individens framväxt i historien.....</i>	32
<i>Individualisering och familjeliv.....</i>	34
Familjen och barnet i det samtida Sverige.....	34
Barnets betydelse och plats i familjen.....	35
Individualiseringen och barnets utsatthet.....	35
<i>Individualisering och BBIC.....</i>	37
Metodologiska övervägningar och tillvägagångssätt.....	38
<i>Övervägning av alternativ metod.....</i>	38
<i>Förförståelse.....</i>	39
<i>Fördelar och nackdelar med metoden.....</i>	40
<i>Material samt begränsningar i urval.....</i>	41
<i>Motivering av urval.....</i>	43
<i>Tillvägagångssätt.....</i>	44
Analys av empiri.....	46
<i>SOU 2009:68.....</i>	47
Socialtjänstens individualisering.....	47
En förändrad barnsyn som ger oklara normer.....	48
Socialtjänsten och utvecklingen mot ett individualiserat barn.....	49
Det konfliktfyllda barnperspektivet i SOU 2009:68.....	50
Möjliga konsekvenser för barnet.....	52
Analys av SOU 2009:68.....	53
Diskussion.....	54

<i>Socialtjänstlagen</i>	55
Exempel på individualisering i Socialtjänstlagen.....	55
Om barnets röst och rätt att komma till tals.....	56
<i>BBIC</i>	58
BBIC:s individinriktade helhetssyn.....	58
Diskussion av BBIC.....	60
<i>SOU 2006:77</i>	61
Individualiseringens paradoxala verkan.....	61
Individualisering ska hanteras genom nya kompetenser.....	63
Slutdiskussion	64
<i>"Vuxna" människor skapar "barn" till sin avbild</i>	64
<i>Individualisering, mänskliga rättigheter och social barnavård</i>	66
<i>Individualisering i vems intresse?</i>	68
Litteraturlista	71

Problemformulering

Enligt kommittén kan barnkonventionen sägas utgöra vår tids samhälleliga barnperspektiv eftersom den uttrycker världssamfundets syn på barn och unga. Konventionens utgångspunkt är respekten för barnets fulla människovärde och integritet samt barndomens egenvärde där barn liksom vuxna ska ses som unika individer med egna behov. Konventionens grundsyn bygger på varje barns rätt att utan diskriminering få sina rättigheter respekterade, principen om barnets bästa, vikten av att lyssna på barnet och dess rätt till liv och utveckling. I barnkonventionen slås det också fast att barn på grund av sin sårbarhet behöver vård och skydd. Det betonas också att det är familjen som har det primära ansvaret för att ge barnet vård och skydd samtidigt som barnets behov av samhälleligt skydd betonas. Barnets behov av och rätt till båda sina föräldrar och föräldrarnas ansvar går som en röd tråd genom barnkonventionen. Barn ska dock inte ses som ett bihang till sina föräldrar utan som unika individer med egna behov. Konventionen sätter barnets behov framför föräldrarnas. (SOU 2009:68, s. 198).

Ovanstående står att läsa i den barnskyddsutredning som genomfördes år 2009 för att se över lagstiftningen till skydd för barn och unga och där en ny samlad lag för endast barn förespråkades.

Socialt arbete i väst bygger på individens betydelse och individens rättigheter (Payne, 2002, s. 29). Portalparagrafen i socialtjänstlagen (2001:453) slår fast att insatser enligt lagen ska bygga på respekt för självständigheten och integriteten hos klienterna (kap 1 § 1 SoL). Självständighet och förnuft tycks vara ett slags norm för vuxna individer. Gäller samma sak för barn? Barn kan å ena sidan betraktas som sårbara objekt i behov av omvårdnad, å andra sidan som kompetenta subjekt med egen förmåga att hantera sin omvärld.

Min intuitiva uppfattning innan jag började skriva den här uppsatsen var att föräldrarna redan i hög grad är individualiserade subjekt, och att barnet är den sista familjemedlemmen som successivt individualiseras. Jag blev nyfiken på att lära mig mer om vad detta skulle kunna få för konsekvenser för barn, och för familjen som institution, samt hur den sociala barnvården kan betraktas i förhållande till individualiseringen – som på sätt och vis kan ses som en motpol till den ”helhetssyn” som inrymde en ”familjevårdsprincip”, som betonades då socialtjänstlagen infördes på 80-talet, och där barn snarare sågs som en del av familjen än som individuella subjekt.

Det samtida Sverige utmärker sig som ett extremt individualistiskt och sekulariserat land (Cederblad, 2013). Välfärdssystemen i Sverige för barn och unga tillhör dessutom ett av världens bäst utbyggda. Samtidigt har psykiska problem bland unga ökat sedan slutet av andra världskriget och framåt, vilket kan verka märkligt. Efterkrigstiden har ju i många hänseenden varit en tid av tillväxt, välstånd och uppgång. Bilden är dock mer komplicerad, då en ökad individualisering tycks göra ett liv tillsammans med andra svårare:

De teoretiska överväganden som redovisas tillsammans med de empiriska studierna ger stöd för uppfattningen att fenomen kopplade till individualisering och differentiering ökar risken för psykisk ohälsa. (...) Människan är en social varelse. Det är möjligt att formerna för social integrering inte är optimala i ett senmodernt samhälle. (SOU 2006:77, s. 246ff).

Ulrich Beck talar i intervjun ”Zombie Categories”, publicerad i boken *Individualization* (2002), om en strukturell omvandling från ”den första moderniseringen” till ”den andra moderniseringen”, där den ekologiska krisen, arbetslöshet (”underemployment”), globalisering och individualisering är centrala begrepp. Global kapitalism med en fritt flytande, transnationell makt inte att förglömma i sammanhanget (Bauman, 1998), och med en allt högre acceleration (Rosa, 2013). Prout (2011) skriver i artikeln ”Taking a step back from Modernity” om tiden mellan åttiotalet och millennieskiftet om en tid av ”post-fordism”, med flexibilitet, urgröpning av institutioner, fragmentisering av den personliga identitetens källor, nationalstatens upplösning, och om postmoderniteten och nätverksamhällets tillkomst. Hur bör man förstå familj och barns band i ett samhälle som genomgår stora omvandlingar? Individualiseringen transformerar individuellt och socialt liv genomgripande. Vi lever i en tid då vi försöker lära oss vad det innebär att kombinera ”ett eget liv”, ett eget ”livsprojekt”, med skyldigheter gentemot andra. För familjelivet kan detta leda till konflikter mellan parterna som ingår i familjen. Nya roller innebär nya förhandlingar. Om barn individualiseras, innebär det ytterligare förändringar i familjeinstitutionen. Det torde även påverka synen på barn inom den sociala barnvården.

Syfte och frågor

Vår tids syn på barn inom social barnvård påverkas allt mer av en subjektsyn, där barns kompetens accentueras (SOU 2009:68). Att se barn som kompetenta subjekt, alternativt sårbara objekt, hör samman med större frågor kring bl.a. barns ansvar för sina egna handlingar samt förväntningar på vad barn förväntas klara av på egen hand. Möjligen är den förändrade barnsynen, som syns t.ex. i offentliga texter inom den sociala barnvården, del av en bredare individualiseringsprocess i samhället där barn konstrueras till egna individer, ansvariga för egna livsprojekt som inte är underordnade familjens övriga medlemmar.

Till idén om ”individualiserade” barn, kopplar jag idéer om subjektskap hos barn, där subjektskap handlar om att vara en (egen) individ. Till idén om individualiserade barn kopplar jag också synen på barn som kompetenta aktörer, behäftade med lagstiftade rättigheter

specifika för barnet som individ. Aktörskap handlar om att förmå ta ansvar för sina handlingar och att kunna handla avsiktligt (Engdahl & Larsson, 2006, s. 33). Att inneha kompetens innebär att inom ramarna för sin livsvärld kunna skaffa sig samt använda resurser för att handla (ibid., s. 36). Det individualiserade barnet står därmed i ett diskursivt motsatsförhållande till en "objektssyn" på barn, där idéer om barn som särskilt utsatta hör hemma.¹ Denna tudelade syn fångar in dagens konfliktfyllda syn på barn som också har påverkan på offentliga texter inom socialt arbete, och är en anledning till att jag anser området relevant att utforska närmare.

Syftet med den här uppsatsen är att identifiera, kritiskt undersöka och diskutera dessa övergripande och konflikterande föreställningar och diskurser om barn, med utgångspunkt i ett par offentliga texter inom den sociala barnvården, samt att problematisera diskursen om barn som kompetenta subjekt utifrån teorier om individualisering, för att diskutera vilka möjliga konsekvenser en subjektssyn på barn kan få för barns faktiska position i förhållande till sin sociala omgivning.

Detta är mina frågeställningar:

1. Vilka föreställningar om barn framträder i de övergripande diskurserna om barn som sårbara objekt och som kompetenta subjekt med särskilda rättigheter?
2. Kan teorier om individualisering förklara uppkomsten av en diskurs om barn som kompetenta subjekt?
3. Kan individualiseringen av barn kopplas till någon ideologi eller maktintresse?

Avgränsningar och använt material

Först ett påpekande om begrepp: "Individualisering" ska inte förväxlas med "individualism".² Individualisering är varken "ism" eller "ideologi", utan kan betraktas som en utvecklingstendens i moderniteten, som dock kan förekomma samtidigt som ideologier, ismer etc. Individualisering är inte synonymt med "individinriktning" (på t.ex. socialtjänsten

---

¹ Att jag utgår ifrån två huvuddiskurser kring barn, ska inte förstås som att jag tror att antingen den ena eller andra diskursen representerar en bättre verklighetsbeskrivning än den andra. Subjekt- och objektsdiskurserna är taxonomiska, och kan om de överdrivs åt det ena eller andra hållet bli mindre holistiska, samt ideologiskt övertunga (Stainton Rogers, 2004, s. 143).

² Liedman (2001) definierar "individualism" som "(...) föreställningar och ideal enligt vilka det är den enskilda människan som utgör eller bör utgöra centrum och utgångspunkt för moraliska och politiska ställningstaganden och åtgärder." (Liedman, 2001, s. 404). En normativ individualisering, dvs. taget som en önskvärd utveckling eller inriktning, blir därmed synonymt med individualism.

insatser), men jag betraktar individinriktade insatser som möjliggjorda av individualisering, eftersom båda inriktar sig på individen före det sociala system som individen ingår i.

Mitt empiriska material är:

- SOU 2009:68 "Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU)". Rapporten, även kallad "barnskyddsutredningen", är relevant eftersom den kan förväntas innehålla diskurser om hur dagens syn på barn och familj ser ut, samt hur den har sett ut tidigare.
- Lagparagraferna kap. 3 § 6a, samt kap. 11 § 10 socialtjänstlagen, behandlar barns ökade rättigheter i förhållande till sina vårdnadshavare.
- Regeringens proposition 2012/13:10 "Stärkt stöd och skydd för barn och unga", belyser bakgrunden till lagparagraferna ovan.
- BBIC-modellen analyseras som exempel på ett utredningsverktyg inom den sociala barnvården, en konkret social praktik inom dagens social barnvård där barns särskilda behov står i fokus och där även barns specifika sårbarhet kan förväntas vara diskursivt närvarande.
- SOU 2006:77 "Ungdomar, stress och psykisk ohälsa" innehåller kunskap om individualiseringens skadliga konsekvenser för ungdomars psykiska hälsa. Denna rapport har använts som ett exempel på hur individualisering har diskuterats öppet från offentligt håll.

Viktiga begrepp för uppsatsen

En flertal begrepp kommer att användas i uppsatsen som jag för läsbarhetens skull presenterar nedan. Presentationen ska inte ses som en genomgripande problematisering av begreppen, utan som en enklare ordlista.

"Aktör": begreppet hör samman med handlingsförmåga. "Aktörerna har egenskaper som gör att de 'kan', 'förstår' och 'vill' (...)." (Meeuwisse & Swärd, 2002, s. 101). Aktörskap hör samman med att handla avsiktligt, att ta ansvar för sina handlingar (Engdahl & Larsson, 2006, s. 33). Begreppet kan stå i motsatsförhållande till "praktik" eller "praxis", som anger något inlärt (ibid., s. 40).

"Autonomi": de differentierade samhällena, liksom vårt västerländska, ses som bestående av: "autonomous individuals faced with substantial individual responsibilities and possessed of independent powers." (Barnes, 2000, s. 89). Detta begrepp, hemmahörande i moderna

världen, kan kontrasteras mot en syn på traditionella människor, som ofta ses som bundna av konventioner, medan den moderna människan ses som karaktäriserade av en "rule-reflexivity" (ibid., s. 90). Begreppet hänger samman med en individs förnuftsutveckling och alltså vuxenskap. Begreppet kan också ange ett slags ("idealtypiskt") tillstånd hos människor, "utan egenskaper", en människa fri från kontext eller kultur. Självbestämmande är centralt för autonomi: "(...) the word autonomy signifies the condition of an individual or a group capable of self-determination (...)" (Bouchet, 2007, s. 32).

"Institution": är ett moraliskt fenomen, och kan förstås som bakomliggande föreställningar som lägger grund för mänskligt handlande. Institutionerna är ett slags social ordning som ger stabilitet och ordning och som erbjuder människor roller och handlingsalternativ (Engdahl & Larsson, 2006). Familjen är ett exempel på en institution.

"Kompetens": hänger samman med att kunna skaffa och använda sig av resurser för att handla, och betingas av livsvärlden, som bl.a. är en socialt skapad förståelsehorisont (Engdahl & Larsson, s. 36). Kompetens är inte absolut utan hänger samman med möjligheter och hinder i en situation. Kompetens kan således studeras genom att undersöka personens relation till deras omgivning (ibid., s. 38). "Individualiserade barn" används närmast synonymt med begreppet "kompetenta barn" samt "barn som subjekt", eller barn med "subjektskap". Alla dessa benämningar hör hemma inom den individualiseringsdiskurs som den här uppsatsen har som huvudfokus som hör samman med en ny barnsyn där barn konstrueras som kompetenta subjekt med särskilda rättigheter.

"Struktur": härstammar från ordet *struere*, och betyder att sammanfoga, eller att bygga (Nygren, 2002, s. 131). Strukturerna är vidare "[d]e element som ett system är uppbyggt av och deras inbördes relationer." (Fauske, 1999, s. 279). Rollmönster och normer kan ses som bidragande till att samhällets struktur bevaras över tid. Detta behöver dock inte innebära att funktionen hos roller och normer är entydiga eller att systemet bevaras.

"Social praktik": kan sägas vara sätt som "interagerande människor gör saker på", t.ex. vanor, konventioner, som kan vara mer eller mindre regelstyrda (Bergström & Boréus, 2005a, s. 23). Utredningsverksamhet inom socialtjänsten betraktar jag som ett exempel på social praktik, vilken i många kommuner regleras av BBIC-modellen.

"Subjekt": betyder människa, person, eller individ, men begreppet implicerar även en tidsbundenhet knutet till ett nytt vetande där nya praktiker gör sig gällande och som kan knytas till konceptet om "den moderna människan" (Lindgren, 1999, s. 351). En "subjektssyn" på barn innebär bl.a. att betrakta barn som kompetenta aktörer.

Utgångspunkter

För läsbarhetens skull presenterar jag några av uppsatsens utgångspunkter i punktform, för att läsaren ska kunna ha dem med sig in i läsningen och inte bli förvirrad i fråga om vad mina resonemang baserar sig på för utgångspunkter. En av mina metodologiska byggstenar är kritisk diskursanalys, där social praktik studeras tillsammans med diskurs, varför det ökar läsbarheten om mina utgångspunkter som jag har i analysen av social praktik presenteras kortfattat.

- Socialt arbete är en värdeladdad verksamhet, som styrs dels av olika metoder och tekniker och administrativa rutiner, likväl som vilja, normer och värderingar. Värderingarna som styr socialt arbete påverkas av strömningar i det omgivande samhället, t.ex. vad gäller normer om barnuppfostran, teknologiutveckling, global kapitalism (Hasenfeld, 2010).
- Socialpolitik är inte bara en lösning på vad vi kallar ”sociala problem”, utan kan samtidigt vara en orsak till oönskade förhållanden. Socialpolitik kan vara en möjlig lösning, och ett hinder (Sunesson, 2002a, s. 71). Socialtjänsten kan, som en förlängning av detta, anses styras av ”rationalitet utan förnuft”, för att låna ett begrepp från sociologen C Wright Mills (1984, s. 163). Även Alvesson & Spicer (2012) har talat om något liknande då de skriver om ”funktionell dumhet”, som bl.a. en brist på reflexivitet och substantiellt resonering där informationshantering mer handlar om legitimitet än funktionalitet och där en ovilja finns till att använda sina kognitiva kapaciteter (Alvesson & Spicer, 2012, s. 1200ff).
- Socialt arbete befinner sig i ett specifikt förhållande till marknaden, som är en reglerande ordning i samhället som befinner sig vid sidan om staten och har en egen avsikt (Bertilsson, 1999, s. 580). Utvecklingen på arbetsmarknaden är en av de viktigaste frågorna för välfärdsutvecklingen (se t.ex. Bergmark & Fritzell, 2007). Välfärden är inte bara något som styrs av politikens vilja, utan är i stor utsträckning också under inflytande av omvärldsfaktorer. Välfärden står exempelvis i ett globaliserat samhälle, och påverkas av sådant som är kännetecknande för globaliseringen, t.ex. större krav på flexibilitet på arbetsmarknaden, decentralisering av förhandlingar ner till den individuella nivån. Välfärd blir alltmer en fråga som måste lösas lokalt (Nygren, 2002). Den nuvarande välfärdsregimen sedan slutet av 1900-talet handlar mer om personligt ansvar än socialt skydd (Hasenfeld, 2010).

- Socialt arbete inom socialtjänsten befinner sig i en kris på så sätt att ekonomiska och kunskapsmässiga medel just nu saknas för att garantera varje barn en skälig levnadsnivå. Det finns en obalans mellan krav och resurser (Astvik & Melin, 2013). Arbetsbelastningen för socialsekreterare ökar, vilket bl.a. är en följd av att utredningspraktiken har blivit omfattande (se t.ex. Linderot, 2015). Utredningar inom socialtjänsten är i hög utsträckning en reglerad verksamhet (Regnér & Rasmusson, 2015; Johansson & Ponnert, 2015).

Tidigare forskning

Idéhistoria och filosofi

Inom filosofi och idéhistoria har det skrivits om teman som kan kopplas samman med individualiseringen av samhället, som i förlängningen når kategorin ”barn”. Fareld (2013) problematiserar upplysningens adultocentriska perspektiv i sin text ”Till kritiken av filosofins adultocentrism”. Björkman (2013) skriver om hur liberalismen har en stark ställning globalt i att sprida idén om mänskliga rättigheter. Detta kan kopplas till socialt arbete via barnkonventionens betydelse för framväxten av BBIC, och bidrar med en idéhistorisk och ideologisk blick på utvecklingen i min uppsats.

Ett flertal teoretiker har problematiserat moderniseringens sociala konsekvenser, inte minst eftersom moderniseringen medför en för samhället problematisk individualisering. Braeckman (2008) problematiserar uppfattningen om ett ”samhälle av individer”, och menar bl.a. att inget samhälle är tänkbart baserat på individualism. Välfärdsstaten spelar en viktig roll i analysen av framväxten av individualismen och individens autonomi, t.ex. genom att olika typer av ”kollektiv transcens” förlorar sin mening. Wagner (2002) gör ett nedslag i 68-rörelsens påverkan i individualistisk riktning. Han kopplar samman upplysningens framstegstanke med 68-rörelsens emancipatoriska vilja och hävdar att en notorisk kritik låg inbäddad i 68-rörelsen. En tillit till framsteget var tydlig, men återuppbyggnaden fallerade. Tematiskt sett hänger individualiseringen ihop med den emancipation som upplysningens ideal förespråkade, nämligen aktörer som tagit sig ur "sin självförvållade omyndighet" (Wagner, 2002). Linjen från upplysningen kan dras med flera förbindande punkter in i vår egen tid, där en av många tänkbara är 1968-rörelsen. Wagner (2002) konstaterar att de filosofiska frågorna om frigörelse ”från vad” och ”till vad” har varit öppna för olika tolkningar (ibid., s. 33).

Wagner (2002) skriver att individualisering inte var kärnan av revolutionen -68, och skulle kunna ha uppstått oavsett revolutionen, men individualiseringen kan också ses som en ”pervers effekt” av revolutionen.

Kritik av individualiseringsteorier finner vi bl.a. utifrån feministiskt perspektiv. En kritik handlar om att individualiseringen döljer gamla motsättningar, t.ex. klass- och könsojämlikhet (se t.ex. Atkinson, 2007; Eldén, 2012). Barnets ställning och position finns dock inte alltid med som en naturlig del av teoretiserandet om modernitet och individualisering.

Barndomssociologi

Intresset för barn kan kopplas samman med feminismen: ”Genom kvinnors kamp för rätten att delta i det offentliga livet gjordes barn synliga i offentlig debatt, eftersom kvinnor och barn hör ihop. Begreppet familj – familjemedlemmarna – individualiserades, först och främst för att hävda kvinnors individualitet, men därmed öppnades också för en diskussion om barns individualitet och rättigheter. Barnen fick träda fram ur familjens skugga (...).” (Andersson, 2006, s. 110).

Barns starkare rättsliga ställning har också att göra med en ny syn på barn, som t.ex. barndomssociologin studerar, där den sociala konstruktionen av barn är central. En socialkonstruktivistisk syn på barndom och barndomsstudier, förespråkas i en text av Jenks (2004). Att se barn på ett socialkonstruktivistiskt sätt, kan få oss att tänka mer disciplinerat, till skillnad mot common sense-resonemang, som strävar efter att ”naturalisera” barnet i varje epok. Barn är inte överallt och på alla platser behäftade med samma innebörd, varför en socialkonstruktivistisk syn behövs. En av utgångspunkterna för paradigmet i vilket barndomssociologin verkar, är att barn är, och måste vara, aktiva i konstruktionen och bestämmandet av sina egna liv, för människor runt omkring dem och i samhället i vilket de lever. De är inte bara passiva subjekt för sociala strukturer och processer (ibid., s. 78). Denna syn på barndom influerade, och influerades av, praktik och policy på området, särskilt i relation till förespråkandet av barnets rättigheter (Tisdall & Punch, 2012). Det kompetenta barnet hör alltså hemma i denna diskurs, medan sårbarhetsdiskursen hör hemma i en tidigare synsätt på barn.³

---

³ Begreppen ”tidigare” resp. ”senare” synsätt på barn, ska inte uppfattas normativt som att det ena eller andra bättre skulle beskriva barns situation. Båda perspektiven är, menar jag, exempel på idealtypiska diskursiva typifieringar, och bör betraktas som sätt att artikulera en barnsyn, snarare än som uttömmande beskrivningar av ”hur barn är”.

Barndomens egenvärde är ett kännetecknande drag för den nya barnsynen. Barndomen är enligt detta perspektiv viktig medan den pågår (Andersson, 2006). Detta kan kontrasteras mot ett utvecklingspsykologiskt synsätt, som har kritiserats från sociologiskt håll för att vilja rationalisera barn, så att barndomen har ett mål, nämligen att bli en rationell vuxen (Jenks, 2004).

Det kompetenta barnet och det sårbara barnet

Barn som "kompetenta subjekt" står i diskursiv konflikt med barnet som "sårbart" och i behov av skydd. Båda är exempel på diskursordningar (mer om det begreppet senare). Båda synsätten existerar samtidigt inom stora delar av svensk barnavård (Schiratzki, 2014). Barnen har blivit egna aktörer, "kompetenta". De är "inte passiva objekt för fostran och socialisation." (Andersson, s. 110). Gunvor Andersson (2006) påpekar dock en baksida med individualiseringen, vi är på väg mot barndomens omvandling i ett slags motsatt riktning än vi tidigare har gått, där vi tycks gå "från särart till likhet" (ibid., s. 110). Barnen får med individualiseringen en förändrad medborgerlig roll.

Objektssynen på barn, dvs. barns särskilda sårbarhet och skyddsbehov, hänger samman med en syn på barn som särskilt utsatta. Detta särskilda skyddsbehov skiljer barn från andra kategorier av människor, t.ex. vuxna, vilket aktualiserar frågan om essentialism. Till barns sårbarhet och utsatthet kan också räknas att barn lever i symbios med sin familj. De kan inte välja bort familjen (Arneil, 2002, s. 85). Autonomi är med andra ord låg hos barn, och de är beroende av sina vårdgivare, som oftast är föräldrarna. Barn föds i en familj utan att välja den och har de föräldrar som det genom födseln får, utan att välja dessa. Barn kan också förlora kontakten med sina föräldrar genom t.ex. dödsfall eller adoption.

Denna syn står i ett motsatsförhållande till subjektssynen på barn, där barn ses som kompetenta samt bärare av autonomi. Autonomins idealtyp innebär ett barn som står fritt från kontext och kultur. För att verkligen utöva autonomi behöver en individ, barn såväl som vuxen, äga förnuft. Först då kan en människa välja, t.ex. sitt sammanhang. För vissa teoretiker är förnuftet och ett samtycke nödvändigt även för att en stat ska kunna utöva makt över dem, vilket sker i ett s.k. "initialt samtycke" (se t.ex. Arneil, 2002).

Prout (2011) försöker ta sig bortom modernistisk sociologi och dess dikotomier, t.ex. mellan kultur och natur, och föreslår att man ser till den uteslutna mittenpositionen. Han föreslår även att barndom ses relationellt:

It is concerned with the 'excluded middle' because it shifts from seeing childhood as an essentialized category towards seeing it as produced within a set of relations. In some respects this is parallel to feminist sociology's move from a focus on 'women' to a concern with 'gender'. In this sense it focuses on the relations within which both childhood and adulthood are produced in a manner similar to that argued for above. It is also in principle interested in both the discursive and material resources (and their hybrids), and the practices that are involved in the construction of childhood and, therefore, in this sense it is at least open to the hybrid character of childhood. (Prout, 2011, s. 11).

Rättsligt perspektiv

De mänskliga rättigheterna och deras globala eller universalistiska anspråk har i stor utsträckning blivit diskuterat främst av jurister och filosofer, inte av sociologer. Sociologi skulle kunna tillföra en social dimension till frågan (Ejrnaes & Kristiansen, 2006, s. 91). I antologin *The Moral and Political Status of Children* (Archard & Macleod, 2002) finns åtskilligt skrivet om barn och rättvisefrågor. Flera av texterna handlar om rättigheter, jämlikhet samt barns behov, och även om barn som aktörer respektive objekt. I boken *An Introduction to Childhood Studies* (Kehily [ed.], 2004) finns relevanta artiklar. Burr (2004) skriver t.ex. att en rättighetsorienterad modell, t.ex. den globala modellen om vad en acceptabel barndom är, kan leda till konflikt med en lokal förståelse för vad som är en acceptabel barndom. Författaren ger exempel på att kritiken mot, i det här fallet förhållandena för barn i Vietnam, byggde på fragmentarisk kunskap om landets kultur samt en kulturellt okänslig kritik om hur barn skulle hanteras. Kritik i samma anda har jag funnit hos Twum-Danso (2009), som i sin artikel skriver om situationen i Ghana som var det första landet att ratificera konventionen om barnets rättigheter. Artikeln är intressant eftersom den beskriver en icke-västerländsk kontext. Artikeln tar upp hur kulturella värderingar som t.ex. respekt, reciprocitet och ansvar spelar avgörande roll för hur samhällen uppfattar och tolkar barns rättigheter (ibid., s. 430). Texten tar upp det centrala i barns respekt för de äldre i Ghana. Reciprocitet har en central roll från båda håll, föräldrar till barn och vice versa. Artikeln ger en beskrivning och fördjupning av vilka konsekvenser implementeringen av barnets rättigheter kan få i familjemiljön som är central för ett barn och därför nödvändig att belysa (ibid., s. 430).

I ett par amerikanska artiklar finns skarp kritik av ”barnets bästa”-perspektivet tillämpat inom juridikens eller familjerättens område. Jason J Reed (2014) belyser svårigheten i att tänka ut ett bättre alternativ för barnets bästa än just perspektivet ”barnets bästa”. Reed påpekar dock att med tanke på de problem med tillämpningen av detta perspektiv som finns,

t.ex. att tillämpare av lagen lämnas åt sina egna subjektiva kriterier att göra framtidsprediktioner om barnet, så behövs förändring. Lapsatis (2012) artikel ”In the Best Interests of No One”, talar om hur ”barnets bästa” tillämpas på ett godtyckligt sätt. Hon menar att principen om ”barnets bästa” går emot amerikansk grundlag och ”the private realm of family life” (Lapsatis, 2012, s. 713). Denna kritik är relevant också utifrån svensk horisont, eftersom den liknar ”familjevårdsprincipen”, där familjens bevarande är centralt, men som har fått en mindre framträdande roll till förmån för tankar om ”barnets behov i centrum” och ”barnets bästa” i svensk kontext (Gilbert, Parton & Skivenes, 2011). Dessa begrepp är centrala i svensk social barnavård och har utretts av Mattsson (2006). ”Barnets behov” anger hos henne faktiska objektiva behov som ett barn normalt har samt även vad ett specifikt barn har i sitt specifika sammanhang. Det är en vad Mattsson kallar ”proportionalitetsprövning” av vad de olika professionella anser, samt av eventuella föräldrar och det omgivande samhället i stort. ”Barnets behov” kan vara *typiska* (för många barn) samt *specifika* (för en enskild individ). Här är det i regel frågan om vuxnas syn på typiska och specifika behov. ”Barnets intresse” anger ett uttryck av barnet. Barnets intresse kan vara *typiska* (för många barn) samt *specifika* (för en enskild individ). De är inte samma sak som ”barnets vilja”, som dock kan ses som del av ”barnets intresse” (Mattsson, 2006, s. 87). ”Barnets intresse” kan också förväntas accentueras mer med stigande ålder och mognad, då självkänndomen förväntas öka, liksom lättheten att uttrycka sin mening.⁴ ”Barnets bästa” anger ett uttryck för en ”avvägningsbedömning” som måste ske vid vart och ett enskilt beslut som rör ett barn. Begreppet handlar alltså om ett slags sammanvägning av professionella åsikter och barnets intresse, dvs. barnets/(individens) uttryckta vilja. Oklarheten i begreppet gör det omöjligt till likabehandling, men tillåter flexibilitet och individanpassning. Man kan alltså säga att rättssäkerheten står i konflikt med flexibiliteten (Mattsson, s. 223). ”Barnets bästa” är centralt för socialtjänstlagens beslut om insatser som rör barn (se t.ex. kap. 1 § 2 SoL).

Socialt arbete

Det finns anledning att tro att individualiseringen som kulturellt fenomen blir betydelsefull tidigt i en människas liv, redan före språkutvecklingen. Keller & Lamm (2005) skriver om

⁴ Nära konceptet ”barnets intresse” placerar jag ”barnets röst”, då begreppet gärna vill göra gällande ett ”autentiskt” uttryck, som dock ofta missar kringliggande faktorer som ramar in barnets ”röst” (I’Anson, 2013). Barnets ”röst” ser jag som synonymt med ”barnets perspektiv”, dvs. barnets tankar och känslor etc., vilket dock inte ska förväxlas med ett ”barnperspektiv”, som snarare utgörs av samlad kunskap om barn och barndom hos (professionella) vuxna (Andersson & Sallnäs, 2014, s. 17).

skillnaderna i hur olika socialisationsmål får betydelse för hur mödrar samspelar med sina barn. Om ett socialisationsmål är självständighet, får det konsekvenser för hur en moder leker med sitt barn.

Independent socialisation goals envision the competent adult as an individual agent who is bounded, self-contained, separate from others, and unique (...). The independent individual is mainly represented in the educated, affluent, urban middle class of Western industrialised and post-industrialised societies (...). Interdependent socialisation goals envision the competent adult as a co-agent who is basically interconnected with others (mainly with the family and kin), empathic, role-oriented, and compliant. The interdependent individual is mainly represented in rural, subsistence based, low-educated families (...). However, independence and interdependence are best conceived of as continuous rather than dichotomous dimensions. In fact it can be assumed that both dimensions are part of the general human psychology (...). (Keller & Lamm, 2005, s. 238).

Den sociohistoriska tid som barnet föds i är här relevant för vilken typ av socialisation barnet tar del av. Keller & Lamm (2005) menar sig därmed funnit en länk mellan det transformerade moderna kapitalistiska välfärdsstaten och spädbarns socialiseringsmiljö i tyska medelklassfamiljer (ibid., s. 244).

Cederblad (2013) har skrivit om individualiseringens skadliga konsekvenser för psykisk hälsa hos ungdomar. I sin artikel beskriver hon Sverige som ett extremt individualiserat och sekulariserat land. Smith (2004) är inne på individualiseringen och globaliseringens motstridiga konsekvenser för unga, som skapar förvirring genom att både skapa gemensamma aspirationer, och öka känslan av personlig maktlöshet. Lundström (2005) har kopplat samman individualisering, risksamhället och utvecklingen av evidensbaserad praktik inom socialtjänsten med utgångspunkt i Ulrich Becks teorier om individualisering och risksamhälle. Lundström problematiserar socialkonstruktivismens syn på vad barn är (eller "konstrueras till"), och menar att det riskerar att leda in i cyniska tankegångar beträffande barn: "Ett barn som betraktas som likvärdig med en vuxen eller i vart fall inte tydligt urskiljbar som just barn riskerar t.ex. att avkrävas samma ansvar som en vuxen (...)" (Lundström, 2005, s. 7). I samtiden skymtar dock tendenser på något som ser ut som motsatsen; att skyddet för barn ökar. Det finns fler barnskyddsorganisationer och människor ställer krav på ökad säkerhet i närmiljön. Å andra sidan finns krav på reflexivitet och neutralitet i fråga om komplexa livsstilar och familjereformer samt krav på socialarbetare att klara av att skydda barn också mot föräldrar som är olämpliga. Det eftersträvas därför att socialtjänsten förmår göra korrekta riskbedömningar. Bättre kvalitet och ett mer vetenskapligt förhållningssätt blir kampmedlen i denna strid (ibid.).

Kritik av det individcentrerade perspektivet inom socialt arbete finns det flera exempel på. Marcus Herz (2012) har i sin avhandling *Från ideal till ideologi* bl.a. behandlat BBIC och

riktat en kritisk udd mot det sociala arbetets praktik. Herz visar på att uppdraget att arbeta individfokuserat hamnar i konflikt med generaliserande begrepp och koncept, t.ex. om skillnader mellan kön (gender) som tas för givet inom social barnavård.

Lundström & Sallnäs (2003) skriver att de centrala offentliga texterna om social barnavård ofta karaktäriseras av en ”strukturell blindhet” (ibid., s. 209). Den sociala barnavården bidrar i stor utsträckning till att stigmatisera sina klienter samtidigt som kunskaperna om vad som faktiskt görs inom barnavården är små. Författarnas syn på utvecklingen inom barnavården under de senaste decennierna sammanfattas i följande citat:

I förarbetena till 1980-talets socialtjänstlagstiftning behandlades de sociala omständigheternas betydelse som problemalstrande faktorer bland annat genom att man betonade vikten av strukturella åtgärder (...). Texterna runt socialtjänstreformen präglades av en viss radikalism och ett starkt ifrågasättande av den gamla lagstiftningen. Den nya socialtjänsten skulle vara demokratisk och verka för människors lika levnadsförhållanden, också för barnavårdens mödrar, fäder och unga. I de skrivningar som berör barnavården och vad som orsakar ungas problem och hur de skall lösas, fick dock sådana faktorer som klass och fattigdom knappast en framskjuten position. Snarare är det psykologiska faktorer, relationsproblem i familjen och ungdomars avvikelser som står i fokus (...). Socialtjänstlagen kan ändå ses som ett försök att se sambanden mellan sociala problem och strukturella förhållanden – åtminstone på retorisk nivå. Lagstiftningens uppbyggnad och regelverk hade dock djupa rötter i tidigare barnavårds- och fattigvårdslagar och innebar inget principiellt avsteg från det rådande individualiserande synsättet. (ibid., 197).

Ett individorienterat synsätt på sociala problem kan alltså ha varit dominant sedan långt tillbaka i tiden, och även om försök har gjorts att se till strukturella faktorer så har det fått stå tillbaka för ett individriktat synsätt. Bergmark (1998) ser liknande brister: ”(...) helhetsinsatser på strukturell nivå i allt väsentligt berör fenomen som ligger utanför socialtjänstens möjligheter att överhuvudtaget komma åt (...).” (Bergmark, 1998, s. 36). Gunvor Andersson (2013) har påpekat liknande brister: "Social barnavård kritiseras för att inte se de strukturer som skapar fattigdom, en fattigdom som i sin tur kan leda till svårigheter att ge barnen tillräckligt god omsorg eller acceptabla hemförhållanden. Fokus på individen riskerar skuldbeläggning av dem som inte klarar föräldraskap och rimliga levnadsförhållanden för barnen." (Andersson, 2013, s. 95). Individfokus har en värdeaspekt. Congress (2010) skriver om värderingar inom socialt arbete, och menar att individualisering betraktas som ett kärnvärde inom socialt arbete tillsammans med t.ex. värdet ”självbestämmande”, som står i ett motsatsförhållande till kollektivistiska värdesystem (Congress, 2010, s. 20ff). Ife (2010) lyfter in mänskliga rättigheter som ett värde inom socialt arbete.

Man kan med andra ord hävda att ett individriktat synsätt på sociala problem har varit rådande under största delen av nittonhundratalet, med historiska rötter längre tillbaka i tiden.

Detta gör det rimligt att koppla samman individualisering, här förstått som ”individinriktning”, med en längre trend än den som kan skynta i lagstiftning inom barnavårdsområdet, och motiverar ett eklektiskt angreppssätt i min uppsats.

Ideologier kan erbjuda svar till praktiken vilka tjänar som legitimitet för vissa tankemönster och insatser inom socialt arbete. "Kapitalismens ande" finns t.ex. diskursivt närvarande, och kan märkas i hur praktiker föreslås tänka kring sociala problem. Ett tänkande kan vara kompatibelt med den kapitalistiska ordningen:

‘the spirit of capitalism’ is the ideology that justifies engagement in capitalism. At every stage of its evolution, capitalism must have a series of ‘moral justifications’ which bind people to it (...) The ‘spirit’ works, therefore, to ‘sustain the forms of action and predispositions compatible’ with the capitalist order. Such justifications ‘local or global, expressed in terms of virtue or justice, support the performance of more or less unpleasant tasks, and, more generally, adhesion to a lifestyle conducive to capitalism’ (Garrett, 2014, s. 505).

Socialt arbete i välfärdssamhället är beroende av ekonomisk konjunktur. Det begränsas av en tillhörande kringgärdande politik (Aulenbacher & Riegraf, 2010). Specialisering är t.ex. en sådan organisatorisk strategi, för att hushålla med resurser och öka produktivitet, men som dock kan hamna i konflikt med ett ”helhetsperspektiv” på en individ. Detta kan anses påverka att socialtjänsten går från en helhetssyn till en mer framträdande funktionsprincip (Bergmark & Lundström, 2005). En särskild barnavårdslag ter sig i detta sammanhang följdriktigt, som ett steg bort från den familjevårdsprincip och helhetssyn som präglade 60- och 70-talets tankar kring socialtjänstlagen. Även om ingen särskild ”barnlag” (LBU) blev fallet efter SOU-2009:68, så ligger möjligen tankarna på en sådan lagstiftning i linje med tidsandan inom socialt arbete med barn.

Teori och metod

Ontologisk utgångspunkt

Ett socialkonstruktivistiskt synsätt är närmast definierande för ett (barndoms-)sociologiskt angreppssätt. Också för min metod, kritisk diskursanalys (CDA), hör en socialkonstruktivistisk synsätt på verkligheten. Ontologiska frågor kan sättas inom parentes i en konstruktivistisk ansats (Sahlin, 2002, s. 115). Min uppfattning är att en socialkonstruktivistisk ansats dock inte är tänkbar, varken historiskt eller i praktiken, utan

åtminstone två essentialistiska utgångspunkter, nämligen att den har formulerat sig och placerat in sig som ett slags diskursiv motpol till essentialistiska uppfattningar. Det är med andra ord svårt att tänka sig konstruktivism utan essentialism eftersom de uppstår i, och förhåller sig till varandra, i ett specifikt historiskt utvecklingskeende. Vi förstår därför konstruktivismen genom essentialismen, varför konstruktivism kan ses som historiskt betingad, snarare än självklart pekande på en ny ontologisk insikt. Detta syns också i det faktum att konstruktionismen håller sig med närmast essentialistiska utgångspunkter, nämligen universaliteten i sitt anspråk. Den blir till ett slags anti-essentialistisk universalism (Kjørup, 2009, s. 334). Konstruktivismen kan, precis som kritiken av dess essentialistiska föregångare, på ett reduktionistiskt sätt användas i maktsyften. Att sätta verklighetens existens inom parentes är med andra ord ingen neutral hållning, och kan tillämpat på ett ensidigt sätt både begränsa och göra våld på människor. Begränsningen i det socialkonstruktivistiska synsättet uppstår i någon mening där den essentialistiska "natusidan" av verkligheten tar vid, t.ex. där diskurs och icke-diskursiv realitet inte stämmer överens och ger upphov till olika slags "problem". I den här uppsatsen kan det innebära en dissonans mellan diskursivt konstruerade förväntningar på barn, och vad som infrias av barn (som aktörer). För barns del tycks sårbarhet delvis ha att göra med barnets natur att göra, dvs. en medfödd benägenhet att vara ett autonomt, "vuxet" subjekt. Barn är av allt att döma både sårbara och kompetenta, däremot beror sårbarheten ofta på ett mänskligt predikament av beroende gentemot omvärldens resurser av materiellt gods och på de vuxnas omsorg.

Diskurs och diskursordningar

Sven-Åke Lindgren (1996) menar att en diskurs är: "Vanligen förklarad som en 'reglerad samtalsordning', men här omfattar begreppet kedjor av utsagor, institutionaliserade framställningsförfaranden (praktiker) samt de historiskt och kulturellt givna regler som styr samtalsordningens innehåll och form." (Lindgren, s. 362). Börjesson och Palmblad (2007) skriver om diskurser att man kan se det som "ett bestämt sätt att tala om och förstå världen" (Börjesson & Palmblad, red., 2007, s. 13). Författarna poängterar att det är ett *bestämt* sätt (med kursiv). "Det finns alltså ramar för vilka presentationer som kan göras för att dessa ska bli betraktade som sanna, korrekta, rimliga eller vackra." (ibid., s. 13). All kunskapsproduktion tilldrar sig inom ramen för en diskurs, som kan ses som en "(...) regelstyrd praxis som ger former för vetandet i en given period eller inom en given disciplin

(Holmqvist, 2002, s. 288). Språk är med denna språksyn en praktik som systematiskt formar objekten som den yttrar sig om (Alasuutari, 2004, s. 69). Diskursen underförstår en viss kulturellt bunden kunskap, och utgör en reservoar av ”gångbara påståenden” och argument som dock kan omformas av aktörer och ge upphov till alternativa diskurser (Jacobsson, Thelander & Wästerfors, 2010, 85).

Flera diskurser kan konkurrera inom samma rum och bidrar till motsägelsefulla konfigurationer av diskurser, dessa kan då beskrivas som ”diskursordningar”, vilka kan röra sig mellan olika institutioner (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 134). T.ex. ser jag diskursordningarna för subjekts- respektive objektssynen på barn som konkurrerande inom svensk sociallagstiftning (inkl. BBIC, SOU 2009:68 osv.). Diskursbegreppet indikerar en egen verklighet, som inte har något att göra med en s.k. ”riktig verklighet”, vilket gör det svårt att säga att en diskurs i sig skulle kunna vara sann eller falsk (Jäger, s. 3; Alasuutari, s. 72). Diskursen är inherent i samhället, och ingår således i samhällets alla orättvisor samt kamp emot dem (van Dijk, 1997, s. 23). Detta gör att samma diskursordningar kan identifieras i ett flertal olika texter. Den kritiska diskursstudiens ”täckning” hänger således samman med metodens validitet, vilket innebär att ju mer tillämpbar analysen är på en vidare data än den utvalda, desto större är validiteten (se t.ex. Gee, 2011).

Kritisk diskursanalys som teori och metod

Mina metodologiska byggstenar är ideologikritik samt kritisk diskursanalys (förkortad CDA, efter ”Critical Discourse Analysis”). Vad är CDA?

CDA is analysis of the dialectical relationships between semiosis (including language) and other elements of social practices. Its particular concern is with the radical changes that are taking place in contemporary social life, with how semiosis figures within processes of change, and with shifts in the relationship between semiosis and other social elements within networks of practices. (Fairclough, 2001, s. 123).

CDA lämpar sig utmärkt för mitt syfte, ideologikritik:

In ideology critique, critical social science seeks causal explanations of the normalization, naturalization and institutionalization, as well as pervasiveness and endurance within populations, of particular beliefs and concerns. (...) This is ideology in its critical sense, tied particularly to the question of how social orders which are significantly detrimental to human well-being can nevertheless endure. (Fairclough & Fairclough, 2012, s. 80).

CDA går utöver diskursanalysen, och beaktar sociala praktikers implikationer på t.ex. status, solidaritet, makt, och menar att social praktik alltid har implikationer på en politisk sfär. CDA går utöver en ren funktionsanalys av diskurser, för att se hur språkanvändning fungerar politiskt, t.ex. hur socialt gods fördelas (Gee, 2011, s. 68ff). Barns position är därmed i hög grad avhängig politiska aspekter av sociala handlingar, som t.ex. offentliga utredningar är del av.

Fördelen med metoden är att den kan fokusera på strukturen i praktisk argumentering, särskilt vad gäller moralfilosofi och "aktörsfilosofi". Den tar fäste på vilka premisser som läggs fram i text och som är tänkta att rättfärdiga handlingar. "Handlingar" är framtidsinriktade, de är tänkta att transformera framtiden eller lösa problem. Sociala handlingar följs ofta av språk, och språk följs ofta av sociala handlingar. Scollon (2001) menar att CDA: "(...) is a programme of social analysis that critically analyses discourse - that is to say language in use - as a means of addressing problems of social change." (Scollon, 2001, s. 140). Denna språkanvändning, eller handling-genom-språk, är dock inte samma sak som hur aktörer i den sociala praktiken utanför texten handlar.

CDA har en förståelse för vad som sker genom själva diskursen, "argumenteringen", i dess funktion att förbereda en framtid av handlingar. Metoden lämpar sig alltså för att studera även ideologier. Med CDA kommer en specifik "textsyn". Texter bör betraktas som argumentativa:

(...) understanding political discourse as argumentative offers an adequate understanding of the way in which structures interact with agency: *discourses (and orders of discourse, as structures) provide agents with reasons for action.* (...) 'imaginaries' are in fact goal (motivational) premises in arguments for action; their performative power can be explained in terms of how they are taken up in arguments as representations of how the world actually is (as alleged circumstances of action), rather than as non-actual states of affairs. (Fairclough & Fairclough, s. 237).

Texter speglar medvetna såväl som omedvetna föreställningar som människor hyser vilka befinner sig i textens tillkomstmiljö. Texterna är inte makt, men kan återspegla makt, reproducera den eller ifrågasätta den (Bergström & Boréus, 2005a, s. 15). En utgångspunkt inom CDA är att språk är ett socialt fenomen. Värderingar hos, och meningen med, grupper, individer och institutioner, uttrycks i språk på systematiska sätt (Wodak 2001, s. 6).

Till kritisk diskursanalys hör alltid koncept om makt, om historia samt om ideologi. Utsagor görs alltid i tid och rum, och är historiskt producerade och tolkade (Wodak, s. 3). Min uppsats innehåller därför även idéhistoria, då jag har bedömt det nödvändigt för att förstå individualisering, och för att göra en kritisk diskursanalys av mitt empiriska material möjlig.

Detta kan ske som en fullt följdriktig del av kritisk diskursanalys, då metoden lämpar sig väl för interdisciplinaritet (Meyer, 2001, s. 16).

Social praktik

Social praktik är bl.a. en övergripande kategori, där text inte betraktas som enbart text, utan även som diskursiv praktik. Social praktik som text formas av gruppstillhörighet, där ”språkutövaren” inte enbart representerar sig själv, utan ingår i olika grupper, institutioner eller kulturer (van Dijk, 1997, s. 30). Det är i förhållandet mellan den diskursiva praktiken och den bredare sociala praktiken, som en kritisk diskursanalys får sina konklusioner. Genom studie av både diskursiv praktik och social praktik, kan man närma sig ideologiska konsekvenser. CDA studerar alltså diskurser, för att koppla dem till social praktik i bred mening. I min studie ses exempelvis lagstiftning och BBIC-modellen som skapare av en viss social praktik, men är samtidigt *del av* social praktik, eftersom text också betraktas som social praktik. Offentliga dokument, utredningar och utredningsmodeller inom social barnvård, är alltså en typ av social praktik, som är med och skapar fältets sociala praktik, bl.a. genom att förbereda olika typer av handlingar och tänkande kring barnets status och barnets problem etc., samt utesluta andra handlingar. Således bidrar diskurser om barn som finns i offentlig text till att naturalisera ett tänkande kring barn som är kompatibelt med diskursordningen samt den eller de ideologier som finns närvarande då diskurserna om barn konstrueras (se vidare under avsnittet ”Ideologikritik”).

För att göra en koppling mellan diskurser och annan social praktik behövs en teori som kan belysa den sociala praktiken som man har valt att studera (Winther Jørgensen & Philips, s. 90). Alla sociala praktiker fungerar inte på samma sätt, varför andra teorier behövs för analysen (ibid., s. 25). Under rubriken ”Utgångspunkter” presenterade jag därför en plattform som tjänar som avstamp för uppsatsens analyser. Individualisering kommer att presenteras senare.

Ideologikritik

Begreppet ”praktik” indikerar något inlärt, det är ett slags erfarenhetsbaserat vetande som bygger upp en handling (Engdahl & Larsson, s. 40). Därmed kan målet för handlingar lätt försvinna ur synfältet. Ideologikritik är därmed ett fruktbart angreppssätt som riktar in sig på

aktörers medvetandetilstånd. "Det som karakteriserar detta angreppssätt är att man tolkar sociala aktörers yttranden som *symptom* på deras medvetandetilstånd, gruppstillhörighet, tänkesätt och liknande (...) En sådan tolkningsmetod kan användas i förhållande till yttranden med både beskrivande, normativt och värderande tankeinhåll." (Gilje & Grimen, 1992, s. 246ff).

"Ideologi" är oskiljbart från "makt" och "dominans"-begreppen, och det är genom ideologisk hegemoni som härskande grupperingar säkrar sin dominans (Bauman, 2002, s. 20). "Ideologi" består av den manifesta ytan, samt en underliggande, latent del. "Ideologianalysen kan därför beskrivas som en verksamhet där det osynliga görs synligt." (Bergström & Boréus, 2005b, s. 167).

Ett avslöjande drag har allt sedan Frankfurtskolans dagar kännetecknat ideologikritiken, och där syftet har varit att avslöja vilka principer som styr samhället. Horkheimer (1932) beskrev t.ex. en "socialforskning" som eftersträvade en "kunskap om det totalsamhälleliga skeendet", vilken förutsatte en ordning under händelsernas kaotiska yta, där det fanns verkamma makter och "en av lagar behärskad dynamik" (Horkheimer, s. 29). Alvesson & Deetz (2000) menar dock att den kritiska teorin kan behöva kompletteras med moderna idéer om nya maktförhållanden (ibid., s. 121). Individualisering utgör i min uppsats en modern teori, som handlar om hur institutionerna och maktförhållanden i samhället har förändrats.

Inom ideologikritiken är ofta syftet att jämföra idéer med en handfast verklighet och relatera idéerna till miljön som de kommer ur (Liedman, 1997, s. 276). Också i CDA brukar det ingå systemkritik, där ideologin ska avslöjas bl.a. genom att relateras till den yttre verkligheten (Bergström & Boréus, 2005b, s. 157). Dessa besläktade ambitioner gör ideologikritik och CDA kompatibla med varandra. Jag har därför i uppsatsen försökt att, där det är möjligt, relatera diskurserna till faktiska skeenden inom socialtjänsten, t.ex. till förändringar i lagstiftning samt förändringar i barnsyn som kan antas påverka barns sociala position och situation.

Ideologikritik är en metod där det saknas mall, och där forskaren själv får stor frihet att ta fram analysinstrument som passar för det övergripande syftet med studien. Forskningsfrågan får i stor utsträckning avgöra vilket verktyg som är lämpligast (Bergström & Boréus, 2005b, s. 177). Kopplingen till social praktik behöver dock finnas, vilket ofta innebär att maktaspekter förs in i analysen (ibid.). Detta kan innebära en analys av "kunskap", dvs. allt sådant som utgör medvetande eller olika meningar som används av människor för att tolka sin omgivning och forma den (Jäger, s. 33). Till kopplingen till social praktik hör även

”att idéer och ideologier måste relateras till en materiell omvärld.” (Bergström & Boréus, 2005b, s. 167). Denna metodologiskt starka koppling mellan ideologi och social praktik, motiverar alltså varför jag inte särskiljer praktiken, politiken, med sina faktiska tillämpningar och resultat inom social barnavård, från den diskursiva praktik som sker inom ramen för lagstiftning, SOU-rapporter och BBIC-material. En sådan utgångspunkt medger inte heller att jag skulle bortse från ekonomiska frågor, t.ex. hur finansieringen sköts av den sociala barnavården. Alla dessa faktorer hör organiskt samman i studiet av social praktik.⁵

Ideologikritik kan lätt uppfattas som enbart ett studium av ”falsk ideologi”, eller av ”falska föreställningar” (Jäger, s. 36). Också socialpolitik kan vara en orsak till oönskade förhållanden, och utgöra ”möjlig lösning”, och ”ett ständigt hinder” (Sunesson, 2002a, s. 71). Alltså är det motiverat att kritiskt granska vad socialpolitikens hinder beror på. Min utgångspunkt är att den dominerande ideologin behöver en människotyp med vissa karaktärsegenskaper, vars intressen den vinnlägger sig om att formulera, vilket potentiellt kan ske i konflikt gentemot mer autentiska behov hos dessa subjekt själva. Detta innebär alltså att gruppen ”barn” kommer att formas av en dominerande ideologi, men det behöver inte nödvändigtvis betyda att det är en rakt igenom falsk ideologi. Det ideologiska landskapet är komplext. Olika barnsyn passar in i olika ”ideologiska projekt” och ett syfte kan i det sammanhanget vara att försöka spåra vilka konsekvenser dessa kan få för gruppen barn.

Min inställning till ideologi är inte att den rätt och slätt är en ”förvrängning”; ideologi kan exempelvis adressera verkliga sociala problem, men på förvrängda sätt som i slutändan missgynnar utsatta grupper. Ideologikritiken kan därför vara ett sätt att peka på andra möjligheter eller att demystifiera rådande ideologier (Wodak, s. 10). Min uppsats ideologikritik bygger på att försöka identifiera maktintressen bakom en subjektssyn på barn. En bärande idé bakom den ideologikritik som jag har försökt genomföra är att en viss social ordning *behöver* (konstruera) en barnsyn. Detta är ett resonemang som i viss mån är analogt med en insikt som Fairclough (2001) presenterar, om att den nya globala ekonomin ger legitimitet åt en ”oundviklig” social ordning. Till detta behövs ideologi, som är representationer och missrepresentationer för att upprätthålla ojämlika maktrelationer (Fairclough, 2001, s. 134). En barnsyn kan, genom ideologiers sätt att fungera, bli en reifikation, ett slags ny verklighet, som har naturaliserats från sitt historiska ursprung, men vars ursprung och valmöjlighet döljs (Alvesson & Deetz, s. 98). Makt- och ideologiska intressen fungerar på just detta sätt, att göra dess historiska meningsproduktion dold och

---

⁵ Alternativet, att utesluta ”mytbildningen” från de ”materiella omständigheterna”, vore missvisande från min sida när syftet är ideologikritik, eftersom ideologi består av båda delarna, manifest såväl som latent innehåll.

naturaliserad (Wodak, s. 3). Ideologikritiken kan därmed synliggöra hur en process är valbar och förändringsbar, genom att exempelvis beakta historiska processer i tillblivelsen av exempelvis föreställningar om ”det kompetenta barnet”.

Brister och förtjänster

CDA är en metod som har blivit kritiserad, den rör sig i gränslandet mellan forskning och politisk argumentation. Den brukar ofta ta underprivilegierade gruppers parti, då den ser hur privilegierade grupper använder lingvistiska medel för att stabilisera ett ojämlikt samhälle (Meyer, s. 30ff). Politiskt partstagande och vetenskaplig neutralitet, behöver dock inte utesluta varandra menar jag. Om metoden och tillvägagångssättet redovisas, kan läsaren själv bedöma om det empiriska materialet läses på ett adekvat sätt i förhållande till dels andra möjligheter, andra socialt utsatta grupper, samt om det är inherent koherent, dvs. om materialet pekar i den riktningen forskaren säger. Validiteten i metoden hänger bl.a. samman med tillämpbarheten på andra sorters data samt på hur de lingvistiska strukturerna tjänar kommunikativa funktioner (Gee, 2011). Detta innebär att om andra diskursordningar kan extraheras ur min empiri, eller ur annan relevant empiri, som förklarar utvecklingen på ett mer funktionellt sätt, så är det en brist i min studie. Likaså om jag har förbisett möjliga tolkningar av min empiri eller annan möjlig empiri i förhållande till min teori om individualiseringen. Detta hänger samman med att datainsamlingen i CDA sker kontinuerligt och alltså inte utgör en särskild fas (Meyer, s. 24).

Man kan problematisera frågan om vem som är den socialt utsatta parten, som kritisk diskursanalys tar parti för. Att det sårbara barnet är utsatt är en av mina utgångspunkter, men detsamma kanske gäller föräldrarna?⁶ Eventuellt går det att argumentera för att inte enbart barnet, utan föräldrarna är den svagaste parten då barns kompetens accentueras. Synvinkeln på denna problematik begränsar CDA-studiens mångfald, men ingår i metoden.

En annan potentiell svaghet är att CDA är eklektisk, den har ingen norm för datainsamling (ibid.). Utövaren behöver därmed vara kreativ, och hantera denna osäkerhet t.ex. genom att öppet redovisa hur teorin används gentemot det empiriska materialet. Under läsningen av empirin har jag därför gjort ständiga kopplingar till teoriavsnittet, för att kunna lyfta fram textavsnitt som lyfter fram den problematik med en ny barnsyn, samt eventuell

---

⁶ Ett ”sårbart” barn som samtidigt är ”utsatt” kan betraktas som en tautologi, men avser att beskriva sårbarheten inte enbart som en avsaknad av kvalitéer utan som både en kvalité i egen rätt, samt, som en utgångspunkt för studiens kritiska syfte, en värdefull kvalité.

individualisering av barn, som är den här uppsatsens fokus. Jag har fortlöpande utökat, kortat ner, fördjupat mig, i teoretisk litteratur som behandlar individualisering, för att på så vis göra kopplingar som är relevanta mellan empiri och analysmaterial. Att arbeta enligt CDA, där datainsamlingen inte har ett självklart slut, har dessutom inneburit en situation där mina analyser blivit mer abstrakta än jag väntade mig. Detta har jag inte upplevt stört relevansen i det jag läst eller valt ut, men däremot har det inverkat på min analys av social praktik, taget som bredare än enbart diskursiv praktik. Kopplingen till en bredare social praktik skulle jag ha velat kunna lägga mer tid på än vad ramarna för den här studien medgav.

Jag har övergett tanken att ideologiska kopplingar till olika barnsyn låter sig göras entydigt till en enda ideologi. Istället har jag velat problematisera bilden, för att förstå vilka större, gränsöverskridande, maktintressen individualisering kan tjäna, vilket har gjort att jag också måste se till vad som förenar till synes motsatta politiska ideologier.

Modernitet och individualisering

Modernitet

Enligt Hartmunt Rosa (2013a; 2013b) är individualiseringen en del av moderniseringsprocessen. "Modernitet" är ett stort och snårigt begrepp, men kan ses som ett slags paraplybegrepp som inbegriper "de västerländska livsformer och samhällsinstitutioner som vuxit fram under de århundraden som följt på reformationen och upplysningen." (Engdahl & Larsson, s. 278). Speciellt två egenskaper kännetecknade den nya tiden som inträdde i och med Upplysningen och Franska revolutionen 1789, idén om subjektivitet (individuell frihet), och att grunden för den nya ordningen var tvungen att vara frihet för individen: "Individuals were free to apply their critical faculties, to accept responsibility for their actions, to see the social and political order as the result of human action." (Schwarzmantel, 1998, s. 18). Moderniteten överensstämmer till stor del med liberal ideologi, men även med socialistiska universalistiska tankegångar (ibid., s. 180), och som vi ska se längre fram är individualiseringen inneboende i moderniteten.

Diskursen om "mänskliga rättigheter", där barnets rättigheter också ingår, är hemmahörande i samma tradition:

The concept of rights, and indeed arguably its moral power, has philosophical and historical traditions. Particularly important in Anglo-Western thinking is Enlightenment philosophy, which made links between natural rights, individualism and liberty. The 'moral coinage' of rights rested upon their universalism and their inalienability ('trump cards' in political terms[...]), as protections for individuals' liberties and freedoms from state intervention. (Tisdall & Punch, s. 257).

Idéer om de mänskliga rättigheter kan ideologiskt betecknas som en liberalistisk idé, även om detta går att problematisera (se t.ex. Davidson, 2010).

Alain Touraine (2007) identifierar två principer för moderniseringen. För det första tilltron till förnuftet och rationell handling ("belief in reason and rational action" [Touraine, 2007, s. 72 original i kursiv]). Han listar vetenskap och teknik, kalkyl och precision bl.a. som nödvändiga, kvasi-tydliga komponenter i den moderna civilisationen. Förnuftet ses som en "non-social foundation of social life", till skillnad mot t.ex. religion som definierades i sociala termer, för även om de refererade till en transcendental verklighet så var den heliga världen en social verklighet. Den andra principen som Touraine håller fram är erkännandet av individuella rättigheter ("recognition of the rights of the individual"[ibid., s. 73 original i kursiv]). Det innebär en universalism som garanterar alla individer samma rättigheter, om de så har ekonomiska, sociala eller politiska attribut. Mänskliga rättigheter uppfattas, oavsett vilken plats staten har i de enskilda länderna, som en kraft som står över ("super-seding") alla samhällen och alla ordningsprinciper. Båda de ovanstående principerna inom moderniteten har således gemensamt att de inte är sociala till sin natur. Moderniteten är inte längre en form av socialt liv, enligt Touraine. I ett sådant samhälle är allting en skapelse, handling, arbete, å enda sådan, och å den andra sidan obegränsad frihet och ett avvisande av varje "moralisering" från offentligheten som skulle kunna begränsa aktörens frihet. Den västerländska sociala modellen är organiserad kring en idé om "självskapelse" ("the idea of a self-created society"):

It is movement, self-transformation, destruction and reconstruction of the self. (...) it believes in the use of reason, respects verifiable, transmissible and applicable truth, and thinks that in this way it can improve not its degree of integration, but the life chances, action and satisfaction of needs of all members of society. (ibid., s. 73ff).

Moderniteten har en självproducerande mytbildning och skapar sina egna kulturella referenspunkter på ett sätt som är olikt traditionella samhällen. Bouchet (2007) skriver: "Modernity is when society claims to know that it has to produce its own myths. Traditional societies did not relate to their myths as if they were their own products." (Bouchet, 2007, s. 31). En mytbildning kan vara nödvändig för det pågående arbetet att skapa vad det moderna samhället håller på att bli: "In order to perceive itself and work upon itself, a society has to

produce a representation of itself and create a distance to itself. (...) Society produces a mirror to look at itself, but it is this mirror that sees itself." (Bouchet, s. 48).⁷

Även Omodeo (2014) menar att kulturen spelar stor roll för utvecklingen av moderniteten. Framstegstanken är framtidsinriktad. I modernitetens narrativ ingår vetenskap och teknologi, vilka spelar en avgörande roll i detta framtidsinriktade perspektiv (Omodeo, s. 38). Moderniteten är: "the dynamism of the 'bad infinitude' of a never-ending and all-consuming criticism. This 'constant replacement of the old with the new' – just as science and technology do (...)" (Omodeo, 2014, s. 37). Här är moderniteten och individualiseringen identiska i sin "avtraditionaliserande" effekt på samhällen (se även Beck & Beck-Gernsheim, 2002). Omodeo (2014) påpekar att moderniseringen har konsekvenser på socialt liv och hur samhället stratifieras. Numera görs det inte på basis av födelse eller härkomst, utan på en funktionalistisk modell; på hur väl individen uppfyller specifika funktioner inom specifika institutioner (ibid., s. 37). Institutionerna förändras emellertid också. Touraine (2002) talar om en avinstitutionisering, där "de normalitetsbedömningar som tidigare tillämpats när det gällt beteenden som styrts av institutionerna försvinner" (Touraine, 2002, s. 59). Familjen är en typisk sådan institution som numera har utsuddade normer, men som istället sägs gynna en samexistens mellan flera olika kulturella beteenden.

I min uppsats kan modernitet och framsteg betraktas som en "nodalpunkt", som organiserar diskursordningen om det kompetenta barnet (Winther Jørgensen & Phillips, s. 57).

Individualisering

Att ensidigt definiera "individualisering" är inte enkelt. Jag diskuterar i den här delen av uppsatsen begreppet generellt utan anspråk på fullständighet. Teoretiker som jag använder mig här är främst Ulrich Beck, Zygmunt Bauman och Hartmut Rosa. Zygmunt Bauman (1999) skriver följande:

To put it in a nutshell, 'individualization' consists in transforming human 'identity' from a 'given' into a task – and charging the actors with the responsibility for performing that task and for the consequences (also the side-effects) of their performance (...). (Bauman, 1999, s. XV).

Beskrivningen betonar aktörens eget ansvar för sitt eget liv. Livet är i individualiseringens tid inte ett *givet* (dvs. skänkt av andra aktörer, som t.ex. Gud, föräldrar, naturen), utan är snarare

---

⁷ Enligt mitt sätt att läsa, ligger begreppet "mytbildning" nära det för min uppsats centrala begreppet "ideologi".

ett "identitetsskapande projekt" som formges av individen. Till detta kommer ett tillhörande *ansvar* för vad individen gör med detta livsprojekt. Detta innebär inte att vissa faktorer inte (fortfarande) är vad vi kallar "givna". Individualiseringen innebär istället att detta givna blir föränderligt, möjligt att omforma, och att fasta roller eller enheter *destabiliseras* (Johansson, 2009, s. 78). Bauman (1999) igen:

(...) the individual is not a monad but is self-*insufficient* and increasingly tied to others (...). The ideological notion of the self-sufficient individual ultimately implies the disappearance of any sense of mutual obligation – which is why neoliberalism inevitably threatens the welfare state. (Bauman, 1999, s. xxi).

Detta betyder dock inte att individualiseringen medför att specifika värderingar blir nödvändiga att göra. Individualiseringen kan frambringa såväl konstruktiva som destruktiva insikter om det mänskliga predikamentet. Den kan ge insikten om självets fundamentala beroende, och öppna upp för nya värderingar och en ny moral, men kan även leda till individualism och egoism.

Individualiseringen är en historisk process (Johansson, s. 78). Den kan sägas ha två rörelser som kan sammanfattas som ett "ifrån", samt ett "till".

(...) it means, first, the *disembedding* of the ways of life of industrial society (class, stratum, gender role, family), and second, the *reembedding* of new ones, in which individuals must produce, stage and cobble together their biographies themselves. The standard biography becomes a chosen or reflexive biography, a 'do-it-yourself biography' (...). (Beck, 1998, s. 33).

Individualiseringen är inte enbart ett individuellt öde, utan ett kollektivt (ibid., s. 34). Med ansvar för sitt eget livsprojekt uppstår krav på individen på s.k. "do-it-yourself biography". Att leva "sitt eget liv" är ett krav som tidigare i historien tillkom endast ett fåtal, men som idag har demokratiserats så att det krävs av allt fler (Beck & Beck-Gernsheim, s. 8). Individualiseringen blir "institutionaliserad" i samhället och kommer att vara med och forma framtiden (ibid., s. 161).

Individualiseringen kan också betraktas som normativ:

Den flexibla, väljande och "fria" individen lyfts fram och blir till ett slags ideologisk gestalt – ett ideal. Den klassanalys vi ser på 1970-talet har ersatts av en diskussion om den kreativa klassen och om medelklassens bidrag till den nya samhällsutvecklingen. (Johansson, s. 166).

Människor förväntas, både i och utanför familjen, *leva* individualiseringen. Det räcker inte med att bibehålla det givna, det krävs någon form av medveten handling, ett utförande.

Individualiseringen medför stora förändringar av samhälle och medvetande, och karaktäriseras till stor del av en rörelse *från* någonting. Hartmut Rosa (2013a) skriver om de accelererande sociala förändringarna och deras påverkan på självrelation eller "identitet", som ofrånkomligen har en tidsstruktur där både förfluten tid, nutid och framtid är förbundna med varandra: "Vem man är bestäms alltid av hur man blivit det, vad man var och hade kunnat vara samt vem man blir och vill vara." (ibid., s. 62). Rosa är inne på samma spår som både Bauman och Beck och beskriver individualisering bl.a. som att traditionernas bindande kraft har minskat, samtidigt som individerna i större utsträckning kan besluta om sin livsform. Rosa menar att det sker en ökad "dynamisering", till skillnad från ett stillastående. Detta blir av fundamental betydelse för identiteten, både för dess vidmakthållande och sökandet efter identiteten. Balansgång mellan kontinuitet och koherens, å ena sidan, och å andra sidan förändring och flexibilitet. Individualiseringen innebär ett tvång på självtematisering, och medför även att kontingensmedvetandet ökar. Slutligen innebär individualiseringen ökad reviderbarhet. Familj, yrke, konfession, kan ständigt revideras.⁸

Paradoxalt nog blir det svårare för individer att ha ett "livsprojekt". Rosa tematiserar accelerationen, och beskriver den dels som teknisk, men också som social och individuell. De sociala förändringarnas acceleration består bl.a. i ett utbyte av moden, grannar, familjer, som sker allt snabbare. Det högdynamiska senmoderna samhället får en motsvarighet i självrelationerna och identitetsmönstren, då flexibilitet och förändringsvilja premieras på bekostnad av ständaktighet och kontinuitet (ibid.). Detta svarar alltså mot omvärldens krav på individerna.

Individualiseringens sociala konsekvenser

I det förra avsnittet beskrevs individualiseringen på ett generellt sätt. Nu ska det handla om dess konsekvenser på socialt liv. Exempelvis individualiseras moralen så att moraliska principer kan få minskad betydelse. Var och en avgör "rätt" och "fel" (Engdahl & Larsson, s. 202). Individualiseringen institutionaliseras tillsammans med sina problematiska "sidoeffekter", vilket gör att man kan påstå att en permanent osäkerhet institutionaliseras. Medan etik i vanliga fall brukar definieras just genom förhållandet till de andra människorna

---

⁸ För forskare kan det i individualiseringens tidevarv bli svårare att identifiera grupper och klasser. Livet löper inte på i samma spår som förut. Individualiseringen gör det svårare att upptäcka skikt- och miljöspecifika mönster, eftersom de i högre grad än förut är individuellt differentierade. Beck & Beck-Gernsheim är något vacklande i frågan om vilken betydelse klass har i det individualiserade tidevarvet (för en fullödigare kritik av individualiseringsbegreppet och dess eventuella överskuggande av klassbegreppet, se t.ex. Atkinson, 2007. För ett försvar för Becks position, se t.ex. Lee, 2005, s. 65).

eller till "helheten", får nu etiken en ny dimension av "duty to oneself" (Beck & Beck-Gernsheim, s. 38). Det är dock fel att tro att detta nödvändigtvis innebär "narcissism". Istället betonar individualiseringens värderingar: "self-enlightenment and self-liberation as an active process to be accomplished in their own lives, including the search for new social ties in family, workplace and politics." (ibid., s. 38). Då det kommer till sociala problem som baserar sig på klass, försvinner de inte, men sociala kriser framstår som individuella kriser, som sällan mer än indirekt ses som rotade i den sociala sfären. I den här kontexten uppstår prestationssamhället, vilket kan ge sken av att legitimera olikheter mellan människor.

Bland individualiserade människor blir "förhandlingen" mellan människor central, eftersom gamla roller inte är bindande:

It is precisely this level of pre-conscious 'collective habitualizations', of matters taken for granted, that is breaking down into a cloud of possibilities to be thought about and negotiated. The deep layer of foreclosed decisions is being forced up into the level of decision making. (Beck & Beck-Gernsheim, 2002, s. 6).

Beck & Beck-Gernsheim talar om hur individualiseringen kräver av människor ett stort mått av social känslighet (ibid., s. 211ff). Sociala system är alltid beroende av subjekten som ingår i dem, de sociala systemen reproduceras av människorna som ingår i dem och är i förlängningen beroende av människornas samtycke (Rasborg, 2012, s. 8). Riskerna i dagens samhälle är inte individuella på samma sätt som de var tidigare, utan produceras av systemet i de moderna industri-kapitalistiska produktionsformerna (ibid., s. 6).

Individualiseringen får konsekvenser för hela samhällen som system. Samhället transformeras av institutionernas omvandling, i det här fallet av individualisering. Samhället som institution hänger samman med omedvetna antaganden, meningen med det som existerar, och med ontologi:

The institution of society is the institution of social imaginary significations that have to confer meaning on everything. It is an unconscious general and special ontology as it does posit what is, what matters, what relates to what, what contains what and so forth. In so doing each society creating its signification system not only assigns meaning to each and everything, it registers and places all of this in a world correlative to and relying on this social imaginary. (Bouchet, 2007, s. 36).

Det heteronoma samhället kunde t.ex. bindas samman av religionen. Bouchet skriver: "Heteronomy is, thus, the covering over by humanity of its own being as self-creation. It is also 'the denial of the contingency' of signification and of the institution'." I traditionella samhällen är myndigheten intresserad av traditionen, inte av kreativitet. Det är genom "den

gudomlige andre” som samhället har blivit institutionaliserat, och det är genom ”den gudomlige andre” som samhället reflekterar sig självt. "The feeling of belonging to a community goes hand in hand with the feeling that neither the community nor its leaders can influence the destiny of the world." (ibid., s. 38). Alltså är kontingensmedvetandet, så framträdande i individualiseringens tidevarv, obefintligt i det traditionella samhället.

Den nya situationen ger stora utmaningar för att upprätthålla solidaritet, då det värdet; den attityden och solidarisk aktivitet, hotar ekonomiskt välstånd (Lee, 2005, s. 65). Det postmoderna tillståndet (om man kan tala om ett sådant) kräver att frågan om ”den Andra” adresseras: "Postmodernity challenges us to be ethical, for the very reason that it is modernity without illusions, including Enlightenment illusions about philosopher-kings and law or compulsion as ethics (...)." (Beilharz, 2000, s. 124).

Individens framväxt i historien

Individualismen betonar individuella rättigheter, som hon har i egenskap av att vara en individ (Ginsborg, s. 31ff). Vi har en marknadsmodell av rättigheter, vilket förändrar individen i grunden. Medborgaren, som kunde se till det gemensamma bästa, är ersatt av individen som är inriktad uteslutande mot sina egna intressen. Intressena har blivit dess rättigheter, och rättigheterna har blivit dess intresse (ibid.).

Individernas autonomi, jämlikhet och individualisering går hand i hand. ”Individen” var inte i samhället från början, utan har kommit dit som följd av ”politik”. Individualiseringen, individen och individens rättigheter, förutsätter alltså i viss mening ”det politiska” (Braeckman, 2008). Det gäller både då det kommer till mänskliga rättigheter och barnets rättigheter. Det politiska har behövts, och behövs alltjämt, i form av en upprätthållande kraft som kan garantera individen dess utrymme. Idag spelar dock det politiska en allt mindre roll, menar Braeckman. Förlusten av kollektiv transcendens; gruppens allt mindre betydelse (t.ex. i form av religionen, staten, klassen, men även ideologin) har lett till att bara individer är kvar. ”Det politiska” är avförtrollat, menar Braeckman, vilket ger en grogrund för den samtida individualismen. Också välfärdsstaten är skyldig till detta, genom att separera individerna från sina ursprungliga sociala miljöer (ibid., s. 30).

Bouchet (2007) menar att autonomi inte är särskilt vanligt framträdande i samhällen som förnekar sin institutionella dimension ("its instituting dimension"). Legitimitetsfrågan kommer, på grund av den sorts socialisation som sker i heteronoma samhällen, aldrig i dagen.

Traditionerna ifrågasätts aldrig. Emellertid har de gjort det i vår del av världen. Bouchet listar några förslag på orsaker till varför så har skett, och nämner marknadernas framträdande, individualismens utveckling, den gradvisa ökningen av ojämlikhet, samt konflikter mellan religiös och världslig makt, som gjorde att kungadömen inkorporerade kyrkan i kungadömet; en konstellation som så småningom manifesterade sig som "nationen", och därmed underordnades kyrkan den världsliga makten. Monarkin blev mindre en regim än en *process* (ibid., ss. 36, 49ff). Efter reformationen, som snarare än lojalitet betonade "tillit" ("faith"), ansvar mer än underkastelse, banade väg för den engelska utilitaristiska empiricismen, Upplysningens rationalism, tysk idealism, som alla hade betydelse för samhällsvetenskapernas framväxt. Den ekonomiska sidan av tillvaron blev under samma tid synlig, troligtvis inte på grund av någon vetenskaplig "upptäckt", utan snarare för att den aspekten av samhällslivet gavs ökad betydelse. Marknadsrelationer visade sig, och med dem en ny social logik som fick stor påverkan på "det sociala" (ibid., s. 38ff). Betoningen på den etiska sidan av samhället blev mindre, och det blev viktigare att förstå de sociala funktionerna. Samhället förstods som något immanent med interna mekanismer och en ny ordning växte fram *inifrån* samhället.⁹ De transcendentala legitimitetsgrunderna fick ge vika (s. 41ff). Den ekonomiska domänen var ännu inte autonom, men kan betraktas som en konsistent helhet av "interrelated parts". En ny ordning hade uppstått som var ekonomisk, och ungefär samtidigt en ny förståelse av samhället; en mer "naturbunden" förståelse av samhället som ett naturligt fenomen, samhället förstått i termer av nödvändighet, obligation och automatism (ibid., s. 42). Social autonomi uppstod, och det nya samhället som framträdde implicerade och förutsatte ("presuppose") autonoma individer. Individen blev så att säga "frigjord" i och med att han blev en ekonomisk aktör.¹⁰ "The advent of individual society means the recognition that human beings have direct access to the organization of their society. It means that this organization is their own doing and responsibility. It means the end of heteronomy." (Bouchet, s. 42). Bauman (2002) relaterar utvecklingen av det heteronoma samhället, styrt av *andra* (och alltså inte autonomt), som ett konformt samhälle som inte förmår ifrågasätta sig självt, vilket kan bidra till att försvaga den politiska viljan att styra samhället i annan riktning (Bauman, 2002, s. 69ff).

---

⁹ "An immanent phenomenon is identified as the vital *thing* for the social bond. Still it is thought as a thing – that is to say, as having a physical nature, not as a 'fact of consciousness' or a 'symbolic system'." (Bouchet, s. 42).

¹⁰ Viktigt är dock att inte förväxla *individuell autonomi* med *kollektiv autonomi*. De kan förekomma samtidigt, men implikerar inte samma sak (Barnes, 2000). Ett individuellt subjekt kan sägas vara en artikulering av biologisk och social art, medan ett kollektivt subjekt både är detta, men som även är en annan *form* av detta grundmaterial (Bouchet, s. 47).

I min studie tänker jag mig att individualiseringen är avhängig politik, eftersom det är politik som garanterar och ansvarar för att tillskriva individer rättigheter samt för att se till att de tillgodoses. Om politiken försvagas, kan individers rättigheter bli satta på undantag även om rättigheterna är stipulerade.

Individualisering och familjeliv

Familjen och barnet i det samtida Sverige

Svensk familjelagstiftning är starkt individualiserad, sett ur ett internationellt perspektiv. Rättigheter och skyldigheter gäller individen, inte familjen som enhet (Ahrne, Franzén & Roman, 2003, s. 144). Barnets ställning som individ är relativt stark, med barncentrerade värderingar och ideologier (Andersson, 2014, s. 111). Människor ingår i stor utsträckning i "nätverksgemenskaper" som kännetecknas av att de är tillfälliga, utspridda, lösliga, svagt knutna etc. (Engdahl & Larsson, s. 204). Den "seriella kärnfamiljen" sätter individer i komplicerade livssituationer, och ställer stora krav på förhandlingar (Johansson, 2009; Beck & Beck-Gernsheim, 2002). Den "seriella kärnfamiljens" ombildade familjer ger fler släktskapsband att hantera, och nätverken blir större för såväl barn som vuxna. Detta ger ett större nät av förhandlingsrelationer mellan alla parter, mellan vuxna själva samt gentemot barnen. Fasta normer ersätts av reflexivitet, där organiseringen av familjelivet inte är självklar. Ahrne, Franzén & Roman menar att detta kan förklara de relativt höga skilsmässotalen bland de ombildade familjerna (Ahrne, Franzén & Roman, s. 139). Till detta hör dels möjligheten till flexibla lösningar, men också risker för sammanbrott i kommunikationen, vilket riskerar leda till nya separationer.

Övergången till en tvåförsörjarfamilj har förvandlat de inbördes rollerna i familjen. Kvinnans oberoende har ökat (ibid., s. 142). Barnet och föräldrarna möter olika samhällsinstitutioner. För samtliga individer ingående i familjen gäller att de ha i ökad utsträckning blivit frigjord från familjen. För kvinnors del innebär det att de måste planera sina liv. En ny roll av oberoende, autonomi och kontroll är dock svår att förena med det krav som modersrollen ställer på dem. Ahrne, Franzén & Roman (2003) skriver: "Kanske är det så att en ny individualism förutsätter en omfattande statlig verksamhet." (ibid., s. 314).

Barnets betydelse och plats i familjen

Barnet har en speciell betydelse i familjen, det gör ofta familjen till en ”riktig familj” (Ahrne, Franzén & Roman, s. 139). För barnet, till skillnad mot för föräldrarna, är familjemedlemskapet ingenting frivilligt. Föräldrarna väljer i ökad utsträckning att skaffa barn medan barnet föds in som beroende av familjen, som alltså fyller en viktig funktion för barnet: ”Familjen har blivit mer flexibel, men är alltså av avgörande betydelse för människors livschanser och handlingsvillkor.” (ibid., s. 318).

Detta aktualiserar en rättvisaspekt som är ideologiskt betydelsefull. Barnet är ett slags ”passiv mottagare” av sin livssituation. Familjer är inte jämbördiga och kan inte ge varje enskild individ samma möjligheter. Dels kan familjen reproducera sexism och ojämlikhet i samhället, men orättvisa kan även råda mellan olika familjer (se t.ex. Munoz-Dardé, 1999). Rättvisa hänger samman med ansvar och att bära kostnaderna för sitt eget handlande. Att avkräva ansvar kräver dock en viss form av rättvisa som är etablerad av institutioner. Familjen kan i ett sådant sammanhang hindra institutionerna från att erbjuda denna rättvisa i fråga om möjligheter (Munoz-Dardé, 2002). Samtidigt lär sig barn i familjen hur familjesamvaro fungerar. De föds in, och socialiseras in i den institution som de undan för undan lär sig mer om. De får möjlighet att lära sig hur mänsklig samvaro fungerar, på gott och ont.

Individualiseringen och barnets utsatthet

Varje samhälle frambringar specifika ”sårbarhetsmönster” (Lindbladh & Bustos Castro, 2004). De präglas av ”(...) samhällets generella strukturer och dominerande mentaliteter.” (ibid., s. 35). I viss mening är utsattheten sammansatt av att också vara utanför traditionella kategorier. Trygga relationer och personlig integritet blir hotade värden (ibid., s. 36). Mycket talar alltså för att individualiseringens predikament är otrygghet, osäkerhet och psykisk ohälsa (Cederblad, 2013). Ett gemensamt liv blir därför svårare:

Tying up and fixing human bonds takes time, and gains from looking to long prospects ahead. Today, however, togetherness tends to be short-term and devoid of prospects – let alone having its future assured. (Bauman, 2001, s. 85).

Bauman (2003) menar att få barn, eller att låta bli, är det mest vidsträckt val som finns. Det kostar mycket, inte bara mätt i pengar: ”Having children means weighting the welfare of another, weaker and dependent, being against one's own comfort. The autonomy of one's own

preferences is bound to be compromised (...) daily.” (Bauman, 2003, s. 43). Att få barn kan leda till att individen måste offra karriär, då arbetsgivaren kan ogilla de dubbla lojaliteter som uppstår till både arbetsgivare och familj. Barnet motsäger allt som människor är vana vid i samtiden. Barnet är det enda åtagandet som finns som inte går att avhända sig, det består ”tills vidare”. Kort sagt är barn en stor uppoffring som är olik allting annat. Barn, som del av ett livsprojekt, innebär ”risk”. Barnet kan inte hanteras på samma sätt som andra objekt, genom att förvandlas till "konsumtionsavfall". Enligt Bauman kan också relationer och människor konsumeras. Konsumtion handlar inte enbart om att samla ting på hyllan och spara dem, snarare handlar det om att *använda* och *göra sig av* med gods för att lämna plats åt någonting nytt (ibid., s. 49). Barn är idag, enligt Bauman, objekt för känslomässig konsumtion ("object of emotional consumption" [ibid., s. 42]), närmare bestämt föräldrarnas konsumtion. Om det verkar magstarkt att betrakta barn som emotionella konsumtionsobjekt, bör man betänka särskilt en komponent, nämligen *valet* att skaffa barn. I det att vi väljer, ingår det "objekt" (mänskligt eller inte) som väljs, på ett särskilt sätt i vårt livsprojekt. Valet ingår i det ständiga formande av subjektet som individualisering kräver av individer, samt utkräver ansvar av dem för. Att välja barn är dock ett åtagande för resten av livet. Barn kan, enligt detta sätt att se, inte bli föremål för ett "begär" som förbrukar det. "Desire is the wish to consume", skriver Bauman (2003, s. 9), och påpekar att kärleken, däremot, vill "äga" (ibid., s. 10). Kärlek, oavsett på vilket av de två sätten den förstås, blir därmed någonting problematiskt i samtiden, just eftersom den gör anspråk på ett ägande (vem vill egentligen vara ägd?). Om individen äger sig själv, sitt eget livsprojekt, kan någon annans ägande bli problematiskt och leda till konflikt. Om Baumans analys stämmer, torde det innebära att kärleken hotar individens självbestämmande och verka som en främmande kraft som både lockar och skrämmer oss: "Love is one of the palliative answers to the blessing/curse of human individuality (...)" (ibid., s. 17).

För många barn är banden till föräldrarna permanenta. Föräldrarna kan gå skiljda vägar, men var och en av dem har ett familje- och lojalitetsband till barnet och skyldigheten finns hos en vårdnadshavare att ge god fostran, trygghet och omvårdnad (Schiratzki, s. 36). Vad barnet *inte* väljer, vilket institutionaliserandet av individualiseringen har lett fram till, är själva det faktum att familjemedlemmarna, dvs. *först* föräldrarna, redan är individualiserade. Barnet kan inte välja i frågan om föräldrarna ska hålla ihop eller inte, det är ett beslut som ligger hos föräldrarna, hos var och en av dem. Detta är direkt knutet till deras situation som individualiserade, där deras roller är under transformation. Förlusten finns alltså ständigt med som hot, och flykten som möjlighet. För barnets del, som ofullständigt socialiserat objekt och

särskilt sårbart, blir detta innehåll i det individualiserade samhället någonting annat. Bauman (2003) skriver: "Losing a husband is not the end of the road. (...) Loss of parents is, on the contrary, *irrevocable*." (Bauman, 2003, s. 27). Barn kan enligt en objektssyn på barn anses sakna den grad av reflexivitet som vuxna har utvecklat.

Sammanfattningsvis: Barns sårbarhet kan se ut på olika sätt. Detta avsnitt har berört den specifika kulturella utsatthet som barn möter i ett individualiserat samhälle. Barns utsatthet är också betingad av biologiska faktorer, dvs. att barn inte kan ta hand om sig själva från födseln. Barns totala utsatthet är både kulturellt och biologiskt betingad, en kombination av naturbetingad och kulturellt betingad sårbarhet. Gränserna är dock svåra att dra: "Kultur formas och omformas i ett samspel mellan yttre livsvillkor, erfarenheter, skilda värdesystem, norm- och symbolkomplex." (Ålund, 2006, s. 297). Kultur och natur är alltså tätt sammanbundna i en helhet. Prouts (2011) påkallande av en relationell syn på barn kan tjäna som ett synsätt som går utanför dessa dikotomier, barnet blir till i ett samspel i relationer med andra barn samt vuxna av olika generationer. "Barn" är i tillblivelse, samtidigt per definition samt av juridiska faktorer stämplade som omyndiga. Barn och vuxna faller inte under samma kategori, trots att en essentiell skillnad dem emellan är utmanad av barndomssociologin.

Individualisering och BBIC

En av de mer genomgripande förändringarna inom social barnavård i Sverige är införandet av BBIC ("barns behov i centrum"). Modellen är spridd till nästan alla kommuner i Sverige (Lundström, 2014). Modellen har kopplingar till FN:s barnkonvention som vill stärka barnets rättigheter (Rasmusson, 2004). I BBIC är syftet att barnets delaktighet ska öka (se t.ex. Rasmusson, 2006). BBIC, som jag i min empiridel ska analysera mer ingående, kan därmed betraktas som en samtida social praktik inom socialt arbete med barn. BBIC är dels självt en social praktik, då modellen har en diskursiv sida (t.ex. utbildningsmaterialet, blanketterna), vilket i CDA är en typ av social praktik, där aktörer exempelvis kan bekräfta eller utmana omfattande sociala och politiska strukturer och institutioner (van Dijk, 1997, s. 30). BBIC formar, enligt mitt sätt att se, det konkreta arbetet med familjer och barn inom socialtjänsten, genom att påverka tänkandet kring barns och familjers problem. Modellen representerar dessutom en *offentligt* initierad förändring av den sociala barnavården (Socialstyrelsen, 2013).¹¹

---

¹¹ BBIC-modellen är alltså relevant på flera olika sätt, inte minst för frågorna om vilken barnsyn som finns inom svensk barnavård, hur barnet hänger samman med sina föräldrar, samt maktintressen bakom införandet

BBIC har som mål bl.a. att sätta barns och ungas behov i centrum för socialtjänstens arbete, och att därmed ge dem samma chanser i livet som andra barn (Socialstyrelsen, 2015). Av flera olika skäl, tycks barnperspektivet och vuxnas förmåga att lyssna på barns berättelser dock vara begränsat av bl.a. en objektssyn på barn, samt risken det medför att ta barns vilja på allvar (t.ex. om ett barn säger att det inte vill flytta ifrån sina föräldrar) (Cederborg & Karlsson, 2001, s. 176ff).

I den enskilda barnavårdsutredningen som görs i enlighet med BBIC, sätts det enskilda barnet och dess behov i fokus för utredningen, vilket gör det befogat att tala om ett individfokus.¹² Eftersom individualisering innebär en förändring av familjeinstitutionen i en individualiserad riktning, får de enskilda individerna i familjen nya roller, där de exempelvis förväntas realisera egna livsprojekt, vilket ställer krav på förhandlingar mellan parterna (Beck & Beck-Gernsheim, 2002).¹³ Samtidigt finns i BBIC en utvecklingsekologisk syn på barn, som ser barnet som först beroende, men sedan gradvis interagerande och därmed medskapare i sin sociala omgivning (Levin & Lindén, 2006). Barnets subjektskap och objektskap, dess kompetens och utsatthet, blir därmed samexisterande med varandra i BBIC-modellen och gör modellen till ett mer mångtydigt och svårbestämt individualiseringsfenomen.

Sammanfattningsvis är BBIC ett exempel på en förändring av den sociala barnavården, genomförd på initiativ från centrala myndigheter bl.a. med syfte att stärka barns delaktighet i beslut som rör dess eget liv. Detta visar på relevansen i att ideologikritiskt studera BBIC, som ett sentida uttryck för kunskap och makt.

Metodologiska övervägningar och tillvägagångssätt

Övervägning av alternativ metod

I en mer traditionell diskursanalys (DA) står utsagor i fokus, inte personer som uttalar utsagor. I kritisk diskursanalys (CDA) däremot är det möjligt att urskilja de materiella förhållanden från diskursen, och analysera dessa separat från diskursen (Börjesson & Palmblad, s. 45). Diskursanalysen handlar inte om vad som ”finns där ute”, utan mer om ett förhållningssätt till materialet (ibid., s. 45). Utsagan står således i centrum, men knyts inte till individer som

---

av BBIC-modellen.

¹² Om man väljer att kategorisera svensk barnavård som ett system med ”barnfokus”, enligt Gilbert, Parton & Skivenes (2011) kategorier, så inskräps bilden av att det individuella barnets behov i nuet och framtiden står i centrum, och inte familjeenheten i centrum.

¹³ Ett av ”livsprojekten”, inom det individualiserade predikamentet, är *valet* att skaffa barn, där barnet blir ett objekt för de individualiserade vuxnas val (jmf Bauman, 2003).

uttalar dem. Istället talar man om ”subjektspositioner”. Konceptet ”individ” är nämligen knutet till en mångfald av diskurser, vilket kan göra ett utpekande av ”individ”-ståndpunkter svårare, medan en ”subjektspostion” handlar om att titta på den plats och de möjligheter som diskursen ger och som individer kan uttala sig inom (ibid., s. 46). Eftersom mitt syfte handlar om ideologikritik, har jag behövt titta på något mer än enbart diskurser. Genom kritisk diskursanalys har min analys kunnat vidgas till att ta hänsyn till social praktik både som text, samt vidgat till annan praktik. Detta är t.ex. relevant då jag studerar mitt empiriska material, som både utgörs av diskursbärande *text* (som går att göra diskursanalys av), men som också är en form av social praktik, initierad av offentlig makt samt styrt av såväl maktintressen som ideologi, som därmed påverkar socialt arbete.

Förförståelse

Jag har en bakgrund inom humaniora, en vetenskap som är starkt hermeneutiskt orienterad (Kjørup, s. 19). Min skolning i litteraturvetenskap har gjort mig van vid att studera texter, bl.a. för att i dessa spåra olika tiders idéer i textmaterial, relatera delar till helheten m.m.. CDA berikas med fördel av mångfald, exempelvis i bakgrund, kultur, osv., men bör inte bli obskyr eller esoterisk (van Dijk, 2001, s. 97). Den kritiska ansatsen måste i någon mån gå att delge andra, vilket ställer stora krav på relevans och klarhet (ibid.). En möjlig fara med min bakgrund inom humaniora är givetvis om jag övertolkar eller drar för starka växlar på ett empiriskt material. Jag har försökt att balansera framställningen genom att vara noga med att poängtera hur två diskurser konkurrerar om utrymme i offentliga texter om social barnavård i Sverige. Bilden kan, tack vare syftet med uppsatsen, verka ensidig, men den balanseras av att jag noterar hur en diskursiv konflikt råder.

Jag har även en bakgrund som yrkesverksam socionom inom främst området barn och unga, och har både utbildats samt arbetat i enlighet med BBIC. Fördelen är en viss förtrogenhet med hantverket och tänkesättet om hur modellen kan fungera i praktiken, både idealtypiskt men också hur modellen kan utnyttjas eller missbrukas på olika sätt, t.ex. genom att underskatta betydelsen av lokalsamhällets resurser eller att inte tillerkänna omvärldsfaktorer sin rättmätiga betydelse. En nackdel kan ligga i att jag inte har bevittnat vad som fanns före BBIC, och därför inte har en referenspunkt där jag kan jämföra vad som blivit bättre och sämre med modellens införande. Min kritik bör inte uppfattas som ett fördömande av BBIC, utan som en prövande, kritisk studie.

Fördelar och nackdelar med metoden

Ideologikritik kan, med hjälp av kritisk diskursanalys, bidra till att upplysa aktörer om hur de förs bakom ljuset i fråga om deras behov och intressen (Wodak, s. 10). Syftet kan betraktas som frigörelse: ”(...) deliberation involves the critical examination of options in the light of criticism.” (Fairclough & Fairclough, s. 90). Detta moment har jag försökt att tillämpa på gruppen barn, samt i viss mening familjen som institution. En konfliktlinje kan identifieras, och maktobalans går därmed att studera, mellan barn och föräldrar. Min egen analytiska lupp hamnar dock på maktrelationen mellan stat och barn, samt mellan stat och familj (där barn ingår som del av systemet). En begränsning i mitt perspektiv blir därmed att jag i viss mening fokuserar på en konflikt på bekostnad av en annan (potentiell) konflikt. I någon mening kan frågan bli osynliggjord om huruvida stat och barn verkligen har gemensamma intressen, och som står i konflikt, kanske mot ett föräldraperspektiv på en given social problematik eller familjens som system perspektiv. Dock vill jag påpeka, att för syftet *ideologikritik* och området socialt arbete (som bl.a. tar avstamp i socialpolitik), är relationen stat och barn, samt stat och familj, i viss mening intressantare. En offentligt understödd ideologi är viktig att analysera eftersom en sådan ideologi kan få stora konsekvenser för barn och familjers liv, och alltså blir extra relevant ur ett maktperspektiv. Vidare finns det ett pragmatiskt skäl för att analysera just denna maktrelation, eftersom jag bedömer det vara relativt okomplicerat att spåra offentliga texter som bär på relevant ideologiskt material. Textens relevans motiveras med andra ord av formerna för dess tillkomst, dess tänkta funktion samt utifrån uppdragsgivaren och författare/-n bakom texterna.

En fara med metoden är om analys och tolkning inte hålls isär. Risken kan bli påfallande stor om man på ett hängivet eller initierat sätt ger sig in och ska göra diskursanalys. Analysen, som sådan, kan bli underminerad av allt för stor hängivenhet, medan däremot tolkningen kan ha ett socio-politiskt värde (Widdowson, 1995, s. 170).¹⁴ Jag har i min studie försökt att minimera risken för detta genom att så gott jag kan försöka koppla diskurserna inte till en särskild ideologi, utan snarare till ett mer allmänt lojalitetsintresse som ett samhälle kan ha, men som kan rimma med flera politiska ideologier.

---

¹⁴Som ett svar på denna kritik, har Fairclough replikerat med CDA:s öppna slut, samt att CDA alltid är tydlig med sin egen position och sitt uppdrag (se Meyer, s. 17).

Material samt begränsningar i urval

Samhället under moderniteten måste producera sina egna myter (Bouchet, 2007). Politik kan därmed ses handla om meningsskapande. Språkanvändning är alltid social, aldrig neutral. Språket ger en syn på världen och perspektiv på verkligheten, och det konstruerar en politisk och social verklighet (Bergström & Boréus, 2005c, s. 326ff). Därför är det i min uppsats relevant att studera offentlig *text* som bärare av ideologiskt tankegods, genom vilken bl.a. olika slags barnsyn konstrueras. Att välja en SOU-rapport låter sig motiveras särskilt väl då man vill studera exempelvis övergripande föreställningar i ett samhälle, eller synen hos ”statsmakten” (Bergström & Boréus, 2005c, s. 330).

Att göra ett urval, samt motivering av detta urval, är nödvändigt då man ska genomföra kritisk diskursanalys (Bergström & Boréus, 2005c). Det viktigaste kriteriet för mitt urval är att den offentliga makten är inblandad i textens tillkomst. En SOU-utredning sker på uppdrag av regeringen, som tillsätter utredningar och lämnar riktlinjer för utredarnas (kommitténs) arbete, t.ex. tidsramar, frågor samt vilka problem som ska lösas (Riksdagen, 2015). Experter i kommittén inför SOU 2009:68 bestod bl.a. av advokater, överläkare, en professor i socialt arbete (Tommy Lundström), departementssekreterare, handläggare, förbundsjurist. Utredningen lämnas till betänkande till regeringen. Utredningen kommer myndigheter, kommuner och allmänheten till del som ett betänkande som de sedan kan framföra synpunkter på (ibid.).

SOU 2006:77 skulle utreda ”(...) ungdomars livssituation utifrån stress och dess konsekvenser för den psykiska hälsan” (SOU 2006:77, s. 3). Metoder och tillvägagångssätt skulle presenteras som skulle bidra till att minska orsakerna till stress. Docent i socialmedicin Sven Bremberg utsågs till särskild utredare och hade en rad experter från bl.a. socialdepartementet med sig i arbetet.

En diskurs är sällan entydig, varför exempel på nyanser behöver ges (Börjesson & Palmblad, 2007, s. 38). I mitt fall har tids- och utrymmesskäl spelat en roll för vad jag har kunnat göra för urval. Jag har tvingats rikta in mig på ett material som jag inledningsvis, strategiskt, trodde kan vara fruktbart att studera. Sidospår har nästan helt behövt uteslutas, då de skulle fått uppsatsen att svälla över gränserna. Min studie blir därmed inriktad på ett i någon mån snävt, avgränsat material som styrts av tidsaspekten. Detta är en *begränsning* likaväl som en *nödvändighet*.

Under skrivandets gång har jag upptäckt att också en analys av en begränsad mängd text, tar väldigt mycket plats och tid i anspråk. Detta var en av anledningarna till varför jag

bedömde att det var svårt att spegla objekts- och subjektsdiskursen om barn proportionerligt, eller ge dem lika mycket utrymme. Då jag tvingades välja, valde jag att försöka gå djupare i den senare, ”nytillkomna” diskursen, nämligen barn som kompetenta subjekt. Att jag har en övervikt åt diskurser som talar för en individualisering av barn, betyder inte att jag hävdar att detta nödvändigtvis representerar en exakt avspegling av proportionen mellan de två diskurserna i t.ex. SOU 2009:68, utan på att den diskursen representerar en utvecklingstendens, vilket jag har varit nyfiken på att studera i min uppsats. På samma sätt fick även textmaterialet begränsas. På vissa områden har jag bara kunnat erbjuda en översikt över individualiseringens konsekvenser, för att visa på individualiseringens förekomst, snarare än att problematisera den på ett mer djupgående sätt. Exempelvis har jag velat inkludera BBIC i analysen, eftersom BBIC har införts i Sverige av Socialstyrelsen och av kommunerna själva implementerats i nästan samtliga svenska kommuner. BBIC, med både dess dokument och hantverk, kan studeras som ett exempel på social praktik, och tjänar i min uppsats som ett illustrerande exempel på individfokusering inom socialtjänsten. I detta moment av uppsatsen spelar dokumenten, dvs. ”textsidan” av social praktik, inte lika stor roll som den praktik som BBIC är exempel på. Hade tiden och utrymmet funnits, skulle t.ex. BBIC och individualisering kunnat problematiseras ytterligare. Nu har det fått förekomma i uppsatsen som ett relevant, schematiskt exempel, snarare än djupare analys. Bilden av BBIC är inte entydig. Man kan t.ex. hävda att implementerandet av BBIC, kan ses som ett sätt att se barn som särskilt sårbara, i det att BBIC baseras på vilka behov barn har samt om de får dem tillgodosedda eller inte. ”Behov” och ”sårbarhet” kan hänga samman genom att någon måste tillgodose barns behov av t.ex. utbildning och hälsa, för att inte barn ska bli särskilt utsatta i samhället och stå utan tillgodosedda behov. Att det är de vuxna föräldrarna, som därmed konstrueras som antingen resursstarka eller resurssvaga, förstärker bilden av att barn samtidigt ingår i en sårbarhetsdiskurs, där föräldrarna är de (redan) överordnade med bestämmanderätt, och barnen alltså inte äger full bestämmanderätt över sina liv eller sina ”livsprojekt”. Samtidigt är BBIC ett sätt att faktiskt framhålla barnet, för att sätta det och dess behov som centrum i en socialtjänstutredning, och att den svarar mot den nya barnsynen där barns subjektskap och kompetens betonas. Poängen från min sida är inte hävdandet av att barn är individualiserade i en absolut mening eller i lika hög grad som de vuxna subjekten.

Slutligen vill jag påpeka att vara heltäckande inte har varit, och inte kan vara, målet i en uppsats som denna, då en sådan uppsats hade svällt över sina begränsningar. Det är med andra ord möjligt att fler citat från andra källor, skulle kunna ha berikat studien och problematiserat bilden av individualisering av barn ytterligare. Samtidigt ligger själva

poängen i diskursanalysen i något av samma begränsning. Då man ger sig in i diskursanalys, bör man vara klar över vad man vill veta samt varför man är intresserad av det. Syfte och metod måste vara anpassade efter varandra (Börjesson & Palmblad, s. 50).

Motivering av urval

CDA motiverar till studier av social praktik på ett bredare sätt än vanlig diskursanalys. Enligt CDA är diskurser i någon mån ointressanta om de inte relateras till den maktutövning som de medför. Diskurserna förbereder nämligen sociala handlingar bl.a. genom att forma vad som är möjligt att säga och därmed formas också människors medvetande (Jäger, s. 34ff).

Min uppsats har fokuserat på SOU 2009:68, som var den senaste stora översyn som har gjorts av socialtjänstlagen med barn i fokus. Utredningen föreslog förändringar som senare infördes i socialtjänstlagen på området barn och unga. Rapporten förde fram argument för införandet av en särskild lagstiftning som skulle samla de gällande lagarna från Socialtjänstlagen samt LVU i en enda lag, LBU. Tanken var bl.a. att öka överskådligheten och synliggöra barnet. Lagen blev inte verklighet, däremot infördes vissa av förslagen i den ordinarie socialtjänstlagen. Eftersom individualiseringsprocessen är central i min uppsats, använde jag även SOU 2006:77 ”Ungdomar, stress och psykisk ohälsa”, då den explicit redovisar kunskap om individualiseringens konsekvenser på ungas psykiska hälsa. Rapporten tar bl.a. avstamp i Ulrich Becks teorier om individualisering och beskriver individualiseringen som en bredare samhällstendens som påverkar ungas psykiska hälsa negativt, samt påvisar svårigheter för social integrering. Rapporten använder jag som en intertext till SOU 2009:68, för att utesluta att man från centralt håll inte skulle ha kunskap om individualiseringens skadliga effekter. Rapporten är ett empiriskt material som kan visa hur man från offentligt håll förhåller sig till en riskabel, skadlig utveckling, och hur man argumenterar för att individualisering trots effekterna bör fortsätta. SOU 2006:77 betraktar jag som en intertext till SOU 2009:68 på ett speciellt sätt, nämligen som relevant i sin frånvaro i SOU 2009:68. Den representerar negligerad kunskap (Gill & Whedbee, 1997, s. 169). Eftersom den rymmer offentligt producerad kunskap som inte behandlas då individualisering tas upp i SOU 2009:68, kan den därför lämpa sig för en analys av på vilket sätt makthavare behandlar (dvs. väljer att inte behandla) kunskap. Då kunskap hänger samman med makt, bidrar analysen av SOU 2006:77 till breddning av analysen av social praktik, samt till en maktanalys.

Relevanta lagrum (kap. 3 § 6a, samt kap. 11 § 10 socialtjänstlagen) har valts ut både utifrån resonemang i SOU 2009:68 samt utifrån vad läsning av individualiseringsteorierna pekat ut som relevanta förändringar eller konflikter som individualisering medför för bl.a. familjeliv. Dessa lagrum, med tillhörande propositionstext, belyser vad som framkommer i min analys av SOU 2009:68, och exemplifierar hur diskurser om kompetenta barn i denna SOU-rapport, även finns i socialtjänstlagen. Dessa lagrum har den gemensamma nämnaren att de ger barn ökad lagstadgad rättighet till självbestämmande, vilket hänger samman med diskursen om barn som kompetenta subjekt. Genom att läsa lagrum och propositionstext, har jag kunnat peka på hur diskurser om ”det kompetenta barnet” finns i lagstiftning som inte bara direkt styr, men också normativt påverkar praktiken inom socialt arbete.

För att diskutera BBIC som utslag av en individualiserad syn på barn, har jag bl.a. hämtat kunskap från Socialstyrelsens (2015) skrift som behandlar hur BBIC ska förändras under 2015, ”Från enskilt ärende till nationell statistik: Barns behov i centrum (BBIC)”. I texten presenterar Socialstyrelsen en ”ny forskningsanpassad och stringent version av modellen Barns behov i centrum” (Socialstyrelsen, 2015, s. 3). I övrigt har jag huvudsakligen utgått från några av Bodil Rasmussons (2004; 2006; 2009) skrifter om BBIC.

Kortfattat kan sägas att CDA alltså har tillämpats på allt mitt empiriska material, men på olika sätt. Först med fokus på konstruktionen av en barnsyn i SOU 2009:68. Breddningen av analysen av social praktik har genomförts genom att jag inkluderat *kunskap* från SOU 2006:77, *explicita normer* från socialtjänstlagen och propositionstext, samt en problematisering och kritisk analys av den specifika sociala praktik, eller *fältpraktik*, som BBIC medför i socialt arbete med barn och familjer, där också bilden av individualisering nyanseras något. Då samtliga texter ingår i samma kontext (den sociala barnavården), har jag ansett detta upplägg motiverat.

Tillvägagångssätt

Kritisk diskursanalys bygger på interdisciplinart, där man måste bygga på den disciplin som ägnar sig åt den sociala praktik man vill studera (Winther Jørgensen & Phillips, s. 83). Därför innehåller min teoridel element från både sociologi, idéhistoria, socialt arbete och rättsliga källor. Dessa hjälper till att kontextualisera diskurserna, dvs. koppla diskurserna om en subjekt- respektive objektssyn på barn till ett större nät av diskurser (ibid., s. 90). Mitt

angreppssätt kan betraktas som interdiskursivt, där textanalysen söker och identifierar vilka diskurser som en text bygger på (ibid., s. 86).

Att läsa texter inför en kritisk diskursanalys har krävt av mig att noga sätta mig in i det teoretiska tankegodset. En teori möjliggör nämligen att i en text spåra teman och konfliktytor där individualiseringen kan förväntas bli synliggjord, exempelvis i förhållandet mellan en objekt- samt subjektssyn på barn, eller i hur "barn" i en text diskursivt positioneras i förhållande till "föräldrar". Med andra ord har jag genom teoretisk kunskap vetat vilken problematik, samt inom vilka områden, som individualiseringen kan tänkas ge upphov till konflikter mellan olika synsätt på barn. Då en interdisciplinär teoridel finns, som behandlar individualisering utifrån många discipliner, kan en läsning göras som inte enbart spårar användningen av begreppet "individualisering", utan också belyser de implikationer på socialt liv som individualiseringen får, t.ex. direkt genom att en text adresserar barn som kompetenta, eller indirekt via hur barnets roll beskrivs gentemot föräldrar, familj, kultur, eller samhället i stort. Jäger (2001) kallar detta arbete identifiering av subteman till överordnade teman, och det har varit min ambition att dessa subteman ska vara så tydliga och relevanta som möjligt. Ett fokus har t.ex. lagts på textpartier som behandlar konflikten mellan ett synsätt på barn som antingen subjekt eller objekt, samt som både-och.

På detta sätt har jag kunnat samla citat, som jag därefter har närläst och analyserat utifrån teorier om individualisering, samt begrepp knutna till individualisering och idéer om barn som subjekt eller aktörer. I citaten har jag noterat ordval då de två diskurserna om barn har behandlats. Jag har spårat värdeladdade resonemang, argumenteringar, prioriteringar, blinda fläckar, motiveringar, som kunnat relateras till makt, genom att de motiverar till vissa specifika former av social praktik (och inte andra), vilket alltså är en av poängerna med metoden CDA (Fairclough & Fairclough, 2012).

Poängen med CDA är inte att läsa en text neutralt, snarare handlar det viktiga analytiska momentet om att se hur diskurser relateras till social praktik samt till ideologi, t.ex. genom att förbereda vissa typer av handlingar och utesluta andra. Texterna har jag således granskat noggrant dels med avseende på retoriska grepp, men även på argument, sakpåståenden samt värdeladdade partier. I Faircloughs analyser brukar sällan tillblivelse- och avkodningsvägar hos texter presenteras, utan istället presenteras hur texter bygger på andra texter (Winther Jørgensen & Phillips, s. 86). Fairclough & Fairclough (2012) förespråkar att man i en text fokuserar på "generic features of whole texts" istället för "isolated features of the text" (Fairclough & Fairclough, s. 1). Detta är svårt att genomföra på en så pass begränsad mängd empiri som jag har i min uppsats, men trots begränsningen har jag försökt att

identifiera generella retoriska manövrer i texterna, och analyserat dem. Detta gäller exempelvis hur texter som behandlar en subjektssyn på barn gärna målar upp barn med positivt värdeladdade ord, eller kontrasterar subjektssynen på barn med objektssynen. Detta knyter an till Meyers (2001) exempel på lingvistiska markörer som man kan titta på vid läsning av texter, t.ex. ämnesval, retoriska figurer, schematisk organisation, koherens, betoningar och intonationer, tveksamheter. Winther Jørgensen & Phillips (2000) tillägger metaforer och grammatik.

I läsningen har jag försökt vara känslig för språkbehandling, vagheter, definitionsförändringar, kontraster, antiteser, önskvärd riktning i resonemang. Speciellt fokus har legat på visionära och värdeladdade avsnitt om barn, val av perspektiv, presentation av kunskap. Fokus har även legat på att försöka förstå vilka konsekvenser detta kan få för barns faktiska position i samhället.

Analys av empiri

I det här avsnittet presenterar jag empiri samt mina analyser av empirin. Avsnittet behandlar först diskurser kring barnsyn som finns i SOU 2009:68 samt de motsägelser som dessa diskursordningar medför. Därefter analyserar jag paragrafer i den sociallagstiftning som tydligt pekar på en individualisering av barn och som innehåller en subjektssyn på barn. Därefter följer min analys av BBIC, och sist hur individualisering diskuteras i SOU 2006:77. Överrubrikerna presenterar det empiriska materialet som studeras, medan underrubrikerna ligger nära de resultat som jag funnit i det rubricerade empiriska materialet. Att strukturera redovisningen på detta sätt anser jag tydliggör hur individualiseringen av barn kan märkas i var och en av de källor som jag valt som empiri, samt ökar överskådligheten i resultatredovisningen så att läsaren ser att samtliga texter behandlar den problematik som uppsatsen handlar om.

Då jag i framställningen uttalar mig om ”socialtjänsten” och ”barnavården” etc., gör jag det med avseende på den sociala praktik som dessa dokument dels själva utgör, men också den sociala praktik som dokumenten möjliggör för det praktiska sociala arbetet med familjer och barn på fältet. Dokumenten är som tidigare påpekats del av social praktik, men är också premisser som ska möjliggöra olika typer av framtidsinriktade handlingar (Scollon, 2001). Utgångspunkten är att praktiken på socialkontor i arbetet med barn och familjer, förbereds genom offentliga utredningar. Frågan om hur aktörer på fältet faktiskt agerar utifrån dessa

diskursivt förberedda handlingar, ingår inte i min studie, då det hade krävt en annan metod och empiri.

SOU 2009:68

Socialtjänstens individualisering

Individualiseringen har effekter på familjeliv, där individerna har sin gemensamma bas. Tidigare fanns en mer entydig familjeinriktning hos socialtjänsten, men den har stött på kritik:

Socialtjänsten har kritiserats för sin ensidiga familjeinriktning i förhållande till vissa grupper av ungdomar. Framförallt har den ansetts problematisk för ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och ungdomar som rymmer eller kastas ut hemifrån. Även om familjeinriktningen dominerar har en utveckling skett mot en ökad individualisering. Metoder som enbart riktar sig till barnet självt utvecklas, exempelvis olika program och gruppverksamheter som syftar till att barnet ska få information och träning i att hantera sin situation. Det är inte känt i vilken grad insatser pågår parallellt till familjen eller inte. (SOU 2009:68, s. 143).

I citatet nämns begreppet ”individualisering” som kontrast mot den dominerande ”familjeinriktningen”. Individualisering innebär här utveckling av olika barninriktade metoder som ska ge barn träning i ”att hantera sin situation”. Detta ligger i linje med individualiseringsprocessen, då individer måste ta ansvar för sina egna liv(-sprojekt), även sådant som de inte har avsett. ”Individualisering” är förvisso inte synonymt med ”individinriktade insatser”, men då familjeinstitutionen består av individualiserade individer, som uppsatsens teoridel klargjort, möjliggörs insatser som sätter individer i fokus, snarare än de institutioner eller system som de ingår i. Tänkandet kring vad en familj är har förändrats med individualiseringen, vilket syns i SOU 2009:68.

Citatet påtalar också att en familjeinriktning är problematiskt för ungdomar som är utsatta för ”hedersrelaterat våld och förtryck” tillsammans med ungdomar som rymmer hemifrån eller kastas ut hemifrån. Individualisering innebär bl.a. ”traditionsförlust” (Beck & Beck-Gernsheim, 2002), vilket möjliggör en förståelse för varför en traditionell hederskultur krockar med individualiseringen. Individualiseringens emancipatoriska inslag medger inte begränsningar som traditionella livsformer framhåller utan identiteten är istället föremål för val, dvs. *måste* väljas, vilket är en del av modernitetens och individualiseringens paradoxala predikament. Även det andra exemplet, föräldrar som kastar ut sina barn, går att betraktas som ett markant avsteg från en traditionell föräldraroll, och kan ses som ett individualiserat val som inte hör hemma inom den traditionella rollen som en förälder som bestämmer över ”sina”

barn. Då roller har destabiliserats och inte är bindande, lämnas spelrum för att, individuellt, inom familjen, förhandla sig fram bland olika alternativ. En sådan process är öppen också vad gäller utgången. Förhandlingssammanbrott kan leda till att ett gemensamt liv blir omöjligt, även mellan föräldrar och barn.

Citatet speglar alltså en utveckling hos socialtjänsten mot ökad individualisering, som motiveras av framförallt en tanke på ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, samt ungdomar som kastas ut hemifrån. Individualiseringsprocessen i samhället nämns inte som orsak, utan snarare blir det dessa nämnda utsatta grupper av barn som får motivera en individualisering. Inte heller omtalas det vem som kritiserat familjeinriktningen, eller på vilket sätt de utsatta ungdomarna i exemplen blivit offer för en ”problematisks” familjevårdsprincip, vilket bidrar till att dölja ideologiska intressen som kan tänkas ligga bakom förändringen mot ökad individualisering.

En förändrad barnsyn som ger oklara normer

Med individualiseringen kommer nya roller och förväntningar. Inom familjen syns det tydligast genom att den numera består av individer med egna rättigheter och eget ansvar för sitt eget liv(-sprojekt). Dessa roller innebär nya förhandlingssituationer för såväl föräldrar som socialtjänst, där avvägning måste ske kring vad som å ena sidan barnets mognad, å andra sidan barnets vilja, för att tillsammans med andra relevanta faktorer väga samman till vad som är ”barnets bästa” (jmf Mattsson, 2006).

Frågan om vad som ska anses vara barnets bästa i en konkret situation är komplex och ingen objektiv ”sanning” finns. Socialsekreteraren måste lyssna in barnets vilja och den vuxna omgivningens skiftande uppfattningar och väga samman med sin egen kunskap och erfarenhet. Ett specifikt dilemma handlar vidare om hur föräldrarnas ansvar och bestämmanderätt ska balanseras i förhållande till en tonårings vilja. (SOU 2009:68, s. 153).

Det ges ingen konkret vägledning till när tonåringens vilja ska vägas mot föräldrarnas bestämmanderätt. Vem som bestämmer vad, när, går inte att säga. Här är Mattssons mognadsbegrepp relevant, då det skulle kunna förklara när exempelvis en tonårings vilja ska fälla avgörandet. Normer för detta saknas eller är oklara, vilket belyser vad Beck & Beck-Gernsheim (2002) påtalar om att vi lever i en tid där vi inte vet hur vi ska förena individualisering och samvaron med andra. Dilemmat är inbyggt i form av en otydlig gräns, samt motsägelse mellan föräldrarnas ansvar och bestämmanderätt, och tonåringens vilja. Bedömningen hänskjuts i texten till praktikerns nivå. Frågan om huruvida dilemmat, eller

normens oklarhet, *går* att lösa inom nuvarande ordning, negligeras därmed. Kunskap och erfarenheten hos socialsekreterare – eller den bristande erfarenhet som ofta är fallet¹⁵ – är dock inte relevant om oklara normer eller motsägelser råder, som är inbyggda i själva uppdraget eller orsakade av strukturella förändringar eller motsättningar. Hänskjutningen av problematiken till en annan nivå, utgör då snarare ett sätt att negligera eller åtminstone osynliggöra problemets härkomst. Utredningen adresserar inte den fulla orsaken, utan motiverar handlingar som ska ske på en nivå där problemet troligtvis inte kan lösas (möjligen *hanteras*). Citatet belyser en ”strukturblindhet”, där motsättningen som finns inbyggd i uppdraget inte erkänns, utan istället förväntas hanteras av den enskilde tjänstemannen.

Socialtjänsten och utvecklingen mot ett individualiserat barn

---

Diskursordningarna om en subjekt- respektive objektssyn på barn aktualiseras i avsnitt som behandlar om hur barn bör betraktas. En samtida barnsyn skisseras på ett antal ställen i SOU 2009:68:

Dagens barnperspektiv handlar om att se barnet som subjekt, om barnets frigörelse och individualisering. Barn betraktas inte längre som passiva objekt för vuxnas uppfostran och omsorger utan som självständiga och handlande subjekt med tidig förmåga att agera med omvärlden. (SOU 2009:68, s. 197ff).

Barn ska dock inte ses som ett bihang till sina föräldrar utan som unika individer med egna behov. (ibid., s. 198).

Beskrivningarna pekar tydligt mot en barnsyn där barnet diskursivt konstrueras som självständigt i förhållande till sina vuxna vårdgivare. Begreppet ”individualisering” definieras inte närmare, men sätts i anslutning till det positivt laddade ordet ”frigörelse” och det mer neutrala begreppet ”subjekt”. Ibland förekommer sårbarhetsdiskursen i nära anslutning till den nyare barnsynen, vilket kan tyda på att utvecklingen är god och önskvärd i kraft av att den är ”ny”, dvs. del av en utveckling från en passiviserande syn. Barnet kontrasteras t.ex. mot en tidigare sårbarhetsdiskurs i följande exempel:

---

¹⁵ SOU-rapporten visar medvetenhet om den problematik som, i åtminstone sex år, varit fallet inom socialtjänsten: ”En central fråga för barn- och ungdomsvårdens fortsatta utveckling är hur stabiliteten, och som en följd därav kompetensen, ska kunna förbättras i de delar av verksamheten som har till uppgift att bedöma om utredning ska inledas, utreda och bedöma behovet av insatser samt följa upp beslutade insatser till barn och ungdomar. Även om situationen varierar i landet framförs ofta att oerfarna socionomer utför de tyngsta uppgifterna inom arbetsområdet och att det förekommer en stor personalrörlighet.” (SOU 2009:68, s. 162).

Barn betraktas inte längre enbart som skyddsbehövande utan även som aktiva och kompetenta subjekt, som har förmåga att själva uttrycka sin mening och vilja. (ibid., s. 164).

Uttrycket ”inte längre” signalerar en tids- och utvecklingsdimension, dvs. att den nya synen på barn är del av en progression både hos socialtjänsten och samhället i stort, vilket kan tyda på att denna legitimerar en ny barnsyn tack vare att den placeras in i en framstegstanke. Modernitet och framsteg ser jag som en nodalpunkt för diskursordningen om det kompetenta barnet (Winther Jørgensen & Phillips, s. 57). Den organiserar diskursen om det kompetenta barnet, som kan legitimeras genom att ses som del av en framstegsidé. Språkanvändningen, dvs. kontrasterandet mot en tidigare barnsyn, innehåller inget argument, utan legitimeras snarare genom att diskursivt placera sig intill modernitetens framstegsidé.

Denna subjektssyn på barn är dock inte entydig I SOU 2009:68. Barn ses fortfarande som sårbara:

Barn ska exempelvis inte behöva ta ställning till eller fatta beslut i frågor som de inte är tillräckligt mogna för. Det är i sista hand den vuxne som utifrån sina kunskaper och erfarenheter måste fatta beslut och ta ansvar för det. I detta inbegrips socialtjänstens särskilda ansvar att, oaktat barnets vilja, ta ställning till om barnet är i behov av stöd och skydd. (SOU 2009:68, s. 208ff).

Mognadsbegreppet är ett centralt rekvisit för om barnet blir hörsammat fullt ut. En sådan mognad tillerkänns dock av ”den vuxne” med sina ”kunskaper och erfarenheter”. Barn är med andra ord beroende av de vuxnas *bedömningar* av barnets bästa:

Vad som är barnets bästa är dock inte närmare definierat i varken SoL eller LVU utan får sin betydelse först i ett givet sammanhang. (ibid., s. 209).

Kompetenssynen på barn innebär med andra ord inte att sårbarheten försvinner. Istället kan man hävda att en ny slags sårbarhet existerar i spänningsfältet mellan individualiseringen av barnet, och skyddsbehovet hos barn, där normens otydlighet, och normkonflikten mellan de två diskurserna, innebär en ny, särskild sårbarhet.

Det konfliktfyllda barnperspektivet i SOU 2009:68

Ett längre citat kan belysa hur de två diskurserna om barn, strider om giltighet:

Utgångspunkten i barnperspektivet är respekten för barnets fulla människovärde och integritet. Alla människor – stora som små – har lika värde. Ytterligare en utgångspunkt i barnperspektivet är barndomens egenvärde. Barn är inte bihang till föräldrarna eller passiva mottagare av

föräldrapåverkan. De är unika individer med egna behov. Barndomen ses alltså inte enbart som en förberedelse för vuxenlivet utan som en del av livet med ett värde i sig.

Begreppet perspektiv betyder synvinkel. I detta sammanhang kan det betyda att se olika beslutsalternativ ur barnets synvinkel, att se med barns ögon. Det handlar om att försöka ta reda på hur barn uppfattar och upplever sin situation och eventuella förändringar. Det räcker alltså inte med att man gör någonting som man som vuxen anser vara till barnets bästa. Barnperspektivet innefattar ett visst mått av empati, inlevelse och förmåga att identifiera sig med barnets situation.

Att ha ett barnperspektiv innebär att se barnet som "expert" på sin egen situation. Ingen vet bättre hur det är att vara fem år än en femåring. Detta betyder att det inte bara finns ett barnperspektiv. En femårings värld är inte densamma som en 16-åring. Att ha ett barnperspektiv i beslutsfattandet innebär också att man noga analyserar vilka följder ett beslut kan få för ett enskilt barn eller för barn som grupp.

Att ha ett barnperspektiv innebär vidare att man sätter sig in i och försöker förstå barns eller ungas situation. Förståelsen är central och en förutsättning för att kunna vidta åtgärder för barnets bästa. Därmed inte sagt att förståelsen alltid behöver betyda ett accepterande. Det är i sista hand den vuxne som utifrån sina kunskaper och erfarenheter måste fatta beslut och ta ansvar för beslutet.

Sammanfattningsvis används begreppet barnperspektiv här i betydelsen att vuxna ser barnet, strävar efter att förstå det och vidtar åtgärder som de bedömer vara till barnets bästa. I detta ingår att lyssna till barnet och respektera det som en individ med egna rättigheter och uppfattningar. (SOU 2009:68, s. 175).

I första stycket används värdeladdade ord, som fungerar som avstamp och kontrast till den barnsyn som utredningen för fram. Barndomens "egenvärde" kan ses som positivt värdeladdat, samtidigt som den påstådda kontrasterande perspektivet beskrivs med ord som "bihang till föräldrarna", samt "passiva mottagare". Utvecklingen framställs i texten som ett positivt framsteg. Barn enligt en ny barnsyn beskrivs som "unika individer", med "egna behov".

I citatet presenteras flera motsättningar. I första stycket gör utredningen gällande att barndomen har ett "egenvärde", samtidigt som det är en "del av livet". Innebörderna av begreppen preciseras inte. En kritisk fråga blir: har barndomen slutat vara en förberedelse för vuxenlivet?

Ytterligare en motsättning består i konstaterandet att barnet är "expert" (ingen kan veta hur det är att vara en femåring annat än femåringen själv). Barnet är dock inte *ensam* expert, det är den vuxne också. Den vuxne ska lyssna och förstå, och bestämma. Det är den vuxne socialarbetaren som har sista ordet i att definiera barnets bästa. Den vuxne ska enligt rapporten "respektera" barnet, se med barnets ögon, även om han eller hon gör något som barnet inte medger. I praktiken tycks innebörden bli att barn har rätt till, och kan räkna med att bli hörsammade, men att deras status som kompetenta är godtycklig. Sist och slutligen är det de vuxna som bestämmer om vad som är barnets bästa och när barnet är moget att själv förstå sin situation. Detta anknyter till vad Mattsson (2006) skriver om flexibiliteten hos konceptet "barnets bästa". Oklarheten i begreppet gör det omöjligt till någon likabehandling, men tillåter flexibilitet och individanpassning. Man kan säga att rättssäkerheten står i konflikt med

flexibiliteten (Mattsson, s. 223). ”Barnets bästa” är ett sätt genom en avvägningsbedömning lösa spänningen mellan ”barnets behov” och ”barnets intresse”. I enlighet med ett kompetensorienterat synsätt på barn, kan barnets vilja dock fälla avgörande i val i fall där oklarhet råder (i vad som är ”barnets bästa”). Perspektiven är inte fria från vuxenperspektiv. Det kan t.ex. bli nödvändigt att fatta beslut som går emot ett barns impulsiva önskan, för att istället fatta ett beslut som överensstämmer med barnets personlighet. En dynamisk metod kan t.ex. innebära att ett beslut förändras i takt med att barnets personlighet utvecklas och förändras. Mattsson menar att begreppet ”helhetsbedömning” kommer in i bedömningen av ”barnets bästa”. Det är tillämparen av lagen som fattar beslut utifrån en helhetsbedömning (ibid., s. 88). Mattsson betonar ”vikten av ett gediget beslutsunderlag samt en grundlig motivering av hur avvägningen mellan barnets behov och intressen gjorts. På det sättet kan båda synsätten förenas och användas i olika situationer.” (ibid., s. 88ff).

Möjliga konsekvenser för barnet

Att barnets röst anses betydelsefull i SOU 2009:68, betyder inte att barnet vet bäst om sitt eget bästa. Barnet är en (expert-)röst, men värdet av barnets uttalade perspektiv ges ingen garanti om hörsamhet. Barnets röst, dess uttryckta vilja, blir i texten inte utslagsgivande *per se*. Barnet har därmed inget absolut självbestämmande. Frågan blir då: varför är det viktigt att ”lyssna”?

Det framgår i citatet från sida 175 att barnets (expert-)röst är viktigt för socialarbetaren i insamlandet av information och i avgörandet om barnets bästa. Det står: ”Förståelsen är central och en förutsättning för att kunna vidta åtgärder för barnets bästa.” Barnets ”expertis” handlar inte om en absolut ställning hos barnet att få sin vilja accepterad – bara rättigheten att bli ”lyssnad på”. Barnets eget perspektiv är ett av många perspektiv som ska vägas samman i ett vuxenperspektiv, enligt SOU-rapporten. I första hand handlar barnets bästa om ett vuxenperspektiv som med institutionell nödvändighet måste råda, bl.a. eftersom den sociala barnvården bedrivs av vuxna individer, som ska använda ”vetenskap och beprövad erfarenhet”. Besluten kan i viss mån variera med vetenskapens tidsbundna perspektiv på ”barnets bästa”, eller med de erfarenheter, eller brister på erfarenheter, som socialarbetaren har eller gör.

Forskning ger exempel på att det är viktigt att barn blir hörsammade och att deras upplevelser får central betydelse för att de ska kunna ges stöd som de själva upplever är

relevant (Skoog, 2013). Om barn har en *vilja* torde den alltså vara relevant, oavsett mognad. Den nuvarande situationen för barnet, innebär dock att bli en röst bland andra, som kan bli utslagsgivande bara under vissa premisser som föräldrar och de professionella kring barnet ställer upp. Detta motsäger den bild av barnet som skisseras på andra ställen, som ”självständiga” och ”handlande”, då möjligheten att handla och bli hörsammad som kompetent, kan hindras av vuxenperspektivet på barnet (SOU 2009:68, s. 197ff).

Analys av SOU 2009:68

Att självklart utgå ifrån att en fråga blir utredd i en utredning, är att missta sig. En utredning, som t.ex. SOU-rapporter, kan ha ett slags administrativ och rituell betydelse för en organisation, som den mer eller mindre omedvetet döljer betydelsen av (Sunesson, 1981). Organisationer inom human service-sektorn kännetecknas ofta av just vaga mål som är svåra att fastslå om de realiserats eller inte, och där officiella mål har en relativt liten betydelse för verksamheten (Alvesson, 2006). Tänkbart är att ”utredningsbeteendet” kan syfta till att få det att verka som om en lösning är på väg att upptäckas. I en utredning ser det vid första anblick ut som att utredaren faktiskt ”gör” något åt problem, eller ”söker svaret” på en fråga, eller presenterar en lösning genom att hänskjuta ett strukturellt problem till tjänstemannanivå. De oklara normerna kring synen på barns självbestämmande kontra föräldrarnas rätt att bestämma, som jag har gett exempel på, beskrivs som ett ”dilemma” på flera ställen. Istället för att reda ut detta dilemma, hänskjuts det till den enskilde tjänstemannen. Utgångspunkten, att utredaren står inför ett strukturproblem, problematiseras inte. Konstaterade istället utredaren att ett dilemma är vad det är, ”olösligt”, så skulle eventuellt legitimitetsproblem uppstå för den sociala barnvården. På det sättet går det att förstå varför strukturella problem ”glöms bort”, och fokus istället hamnar på organisationsnivå eller på framtida eventuella lösningar av problemen. Det förväntas lösas av tjänstemannen på organisatorisk nivå, där det kan uppstå en normkonflikt.¹⁶ Ett alternativt och kanske bättre sätt att förstå detta retoriska grepp i texten, är att det medvetet undviker problemet, låter det lösas (*hanteras*) på en lokal, inadekvat tjänstemannanivå, så att utredaren därmed godkänner det strukturella problemalstrande tillståndet.

---

¹⁶ Den normkonflikt som därmed hamnar på tjänstemannanivå kan leda till att socialarbetaren hamnar i ett tillstånd av *anomi*. Bodil Rasmussen (2009) har skrivit om hur lagen, teorin och forskningen ger en viss vägledning för socialarbetaren, men att många ställningstaganden lämnas till den enskilde socialsekreteraren, som kan drabbas av osäkerhet. I bästa fall kan socialarbetaren komma fram till den minst felaktiga slutsatsen.

Diskussion

Barnets ”bästa” och barnets ”mognad” är flexibla begrepp, öppna för tolkningar där barnet riskerar hamna i ett underläge på grund av sin faktiska sårbarhet och begränsning. Barnets underläge består också i att dess röst visserligen erkänns som unik, men trots allt bara en röst av många, där professionella och föräldrar har ett perspektiv som per definition kan betraktas som legitimt, emedan det ingår i det adultocentriska perspektiv som vuxna och rationella individer anses inneha (Fareld, 2013). Barn och barndomen är återkommande troper för upplysningstänkandet, och markerar ett ”bristtillstånd” eller en avvikelse från det universella (ibid., s. 58). Det flexibla mognadsbegreppet, som de mogna vuxna och specialisterna kan använda för att gå emot barnets vilja, är ett uttryck för att ”barndomens expertis” inte äger giltighet i egen rätt, utan alltid måste gå via professionella bedömningar

Bedömd och tillerkänd ”mognad”, kan alltså utgöra skillnaden mellan att få sin uttryckta vilja hörsammad eller inte hörsammad, för ett barn. Värderingarna att barn är experter på sin egen situation samt barndomens egenvärde, markerar klart motsatta värderingar. Erkännandet av sårbarhet och utsatthet, innebär också ett ifrågasättande av den vuxennorm som kännetecknar såväl ”myndighet” som upplysning och framstegstro generellt (Fareld, s. 59).

Individualiseringen av barn kan dock leda till nya sårbarhetsmönster, där också behovet av att bli sedd som del av en familj blir aktuellt:

Ungdomarna framhåller sitt behov av att bli sedda som de individer de är och vissa lyfter fram behovet av att bli sedda som en del av sin familj. (...) Utredningen har träffat två olika grupper av ungdomar med erfarenhet av att bo i familjehem respektive HVB. Deras uppmaning till socialarbetare liknar den som refererades ovan, nämligen att lyssna utan att ha någon manual, vara ”vanliga” och personliga, behandla en som vuxen (även om man bara är 11–12 år) och prata i ”klartext”. Andra kommentarer var: ”Varför byts socialsekreterarna ut hela tiden och varför är de så unga? Det måste vara något fel; det behövs socialsekreterare med erfarenhet. (SOU 2009:68, s. 148).

Att socialsekreterare inte kan hörsamma barns alla önskemål, hänger bl.a. samman med ideologier som styr hur barn betraktas (t.ex. med enskilda behov, eller som del av en familj). Att lyssna på barn innebär, som tidigare påpekats, inte nödvändigtvis att barn får sin vilja tillgodosedd. Andra starkare ideologiska ”röster” har större genomslagskraft än barns egen uttryckta vilja. Längre fram i uppsatsen ska jag återkomma till frågan om maktintressen bakom individualisering.

Socialtjänstlagen

Exempel på individualisering i Socialtjänstlagen

Mina exempel på individualiseringsprocessens insteg i socialtjänstlagen kommer från kap. 3 § 6a, samt kap. 11 § 10. Redan innan 3:6a infördes i socialtjänstlagen, fanns i FB en lagstadgad möjlighet för barn att ta emot insatser inom socialtjänsten trots att bara en vårdnadshavare samtyckte. Denna paragraf har sedan utökats med en lagändring i SoL så att barn kan ha rätt till öppna insatser även om ingen av dess vårdnadshavare samtycker. Båda lagstiftningarna tyder på en liknande förändring mot ökad frigörelse för barnet gentemot föräldrar.

6 a § Socialnämnden ansvarar för att det finns tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungdomars och vårdnadshavares olika behov.

För barn som har fyllt 15 år får nämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det.

Skrivelsen i andra stycket möjliggör för socialtjänsten att besluta om öppna insatser för barn från femton års ålder oavsett vårdnadshavarens samtycke. Efter femton års ålder har vårdnadshavarens inställning inte längre en avgörande betydelse för tillsättandet av en kontaktperson. Barnet måste dock samtycka till den öppna insatsen. Det är en förutsättning för tillsättandet av kontaktperson att det bedöms som lämpligt. Om föräldern motsätter sig en sådan insats, måste detta också vägas in i bedömningen av barnets bästa, så att det sker utifrån barnets behov. En konfliktsituation mellan barn och föräldern är inte önskvärd, då det kan sätta press på barnet.

I Regeringens proposition 2012/13:10 kan vi läsa om lagrummet i FB, som låg till grund för den kommande förändringen inom socialtjänstlagen:

Sedan den 1 maj 2012 gäller att om den ena vårdnadshavaren inte samtycker till en åtgärd till stöd för barnet, får socialnämnden besluta att åtgärden ändå får vidtas om det krävs med hänsyn till barnets bästa. Möjligheten ska bl.a. gälla behandling i öppna former samt utseende av kontaktperson eller kontaktfamilj enligt socialtjänstlagen. Bakgrunden till förslaget är att det förekommer att barn i vissa fall inte får de sociala insatser och den hälso- och sjukvård som krävs eftersom vårdnadshavarna inte är överens (...). (Regeringens proposition 2012/13:10 , s. 105).

Barnet kan få större hörsamhet för sin vilja som en följd av att vårdnadshavarna är oeniga. Detta aktualiserar, menar jag, den institutionaliserade individualiseringens krav på *förhandling* inom en familj. Sammanbrott i förhandlingen kan därmed öppna upp för att

bestämmanderätten förminskas eller försvinner, vilket för den enskilde innebär att få bära ett ansvar för de oavsedda konsekvenserna av ett handlande. Att inte kunna förhandla blir riskfyllt; att stå på sig kan få konsekvensen att sammanbrott sker. En familj med divergerande viljor blir i detta hänseende riskfyllt, både för familjen som enhet, men också för barnet i dess beroendeställning till familjen.

Att införa en möjlighet att besluta om insatser för ett barn trots att vårdnadshavarna motsätter sig det är ett ingrepp i vårdnadshavarnas rättigheter. Ett sådant ingrepp måste anses nödvändigt för att tillgodose ett legitimt intresse och vara proportionerligt på det sätt som krävs enligt artikel 8.2 i Europakonventionen. Enligt regeringens uppfattning så har barn som fyllt 15 år som regel uppnått en sådan ålder och mognad att deras önskemål bör ha avgörande betydelse vid en avvägning mellan vårdnadshavarens ansvar och rätt att bestämma vad som är bäst för deras barn och barnets bestämmanderätt. Det är viktigt att föräldraperspektivet här tillåts stå tillbaka, med hänsyn till barnets bästa. (Prop 2012/13:10, s. 106).

Lagrummet öppnar upp möjligheten för barn att fatta ett beslut om sitt liv på ett sätt som tidigare inte har varit möjligt, och barnets position har rättsligt stärkts i det specifika förhållandet till vårdnadshavaren. Barnets samtycke är centralt för att genomföra en sådan insats, liksom socialtjänstens bedömning av hur lämpligt det är – också med hänsyn tagen till konsekvenserna för föräldrarelationen. Inriktningen på ”barnets bästa”, vilket innebär ett ingrepp i vårdnadshavarnas bestämmanderätt, kan paradoxalt nog innebära en förhöjd risk för att barnet upplever en ökad stress.

Lagrummet riskerar också att skapa incitament för en förälder att, för att öka sannolikheten för att få sin bestämmanderätt hörsammad, gå i konfrontation och motsätta sig sådana insatser som lagrummet avser, eftersom det då skulle kunna bli mindre sannolikt att barnets behov av en sådan insats ansågs vara värt risken att skapa en dålig föräldrarelation. Socialtjänstens makt skulle, av ett sådant ”saboterande” beteende hos vårdnadshavaren, minska, eftersom det kan anses ligga i begreppet ”barnets behov” att ha en god relation till sina vårdnadshavare, och då denna princip äger giltighet minskar möjligheterna för socialtjänsten att göra något konstruktivt i en dylik konfliktsituation mellan barnet och vårdnadshavaren.

Om barnets röst och rätt att komma till tals

Barnet har en lagstadgad rättighet att komma till tals i åtgärder som rör barnet. Hänsyn, till dess åsikter och inställning, är avsett att öka i takt med ålder och mognad. SoL kap. 11 § 10:

10 § När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Ett barn som är yngre får höras i domstol, om barnet inte kan antas ta skada av det.

Vid en sådan utredning som avses i 2 § om behov av ingripande till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detsamma gäller vid en utredning på socialnämndens initiativ om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 7 eller 8 § föräldrabalken. Lag (2012:776).

Med större kompetens, ges större möjligheter att påverka, så är lagen avsedd att fungera. I proposition 2012/13:10 står följande:

Det är viktigt att barnet får möjlighet att framföra sina åsikter i en miljö som känns trygg för barnet och att metoder och arbetssätt är väl anpassade till barnets förutsättningar. Barnets förmåga att förstå det som han eller hon ska uttrycka sin åsikt om måste bedömas i varje enskilt ärende och situationen och informationen anpassas utifrån det. (...) Om barnet inte kan, dvs. inte är i stånd att bilda egna åsikter, eller inte vill framföra sina åsikter ska barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Detta kan ske genom inhämtande av uppgifter från barnets närstående eller någon annan företrädare för barnet. Vidare kan inställningen klarläggas genom dokumentation av vad barnet tidigare har framfört. (Prop. 2012/13:10, s. 135).

Det finns andra tankar om att barnet behöver skyddas från att ta ställning, eftersom detta kan antas riskera skada barnet:

Vad som är barnets bästa är dock inte närmare definierat i varken socialtjänstlagen eller LVU. Inte heller i barnkonventionen finns någon definition av barnets bästa. Regeringen anser, liksom utredningen, att bedömningen av barnets bästa är en process med flera steg. Dels ska man beakta vetenskap och beprövad erfarenhet samt inhämta underlag från närstående och yrkespersoner som har kunskap om barnet. Dels ska man beakta det som barnet själv ger uttryck för i enlighet med barnkonventionens artikel 12. Utgångspunkten i barnets bästa är respekten för barnets fulla människovärde och integritet. (...) Regeringen vill (...) särskilt betona att reglerna om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals ska tolkas i förhållande till varandra. Informationen från barnet kan på så sätt påverka både bedömningen av barnets bästa och hur barnet ska ges möjlighet att uttrycka sina åsikter. (...) Då artikel 12 inte innehåller några specifika åldersgränser och begreppet mognad inte heller är definierat, måste man i varje enskilt ärende bedöma barnets förmåga att förstå det som han eller hon ska uttrycka sin åsikt om och anpassa situationen och informationen utifrån det. (...) Regeringen vill samtidigt understryka att barnet aldrig ska vara skyldigt att framföra sina åsikter, utan bara ges möjlighet att göra det. (...) Av förarbetena till bestämmelser som ger barn och unga rätt att få relevant information framgår att rätten till information är en viktig förutsättning för att ge barnet eller den unge en möjlighet att komma till tals och bli delaktigt. Informationen får inte vara till skada för barnet. Det kan även ibland innebära att information ska begränsas beroende på vad som är bäst för det enskilda barnet eller den unge i förhållande till hans eller hennes ålder, mognad och tidigare kunskaper (prop. 2006/07:129). Regeringen vill betona att förutsättningen för att barnet ska kunna framföra sin åsikt är att barnet har fått den information som krävs för att kunna sätta sig in i frågan. Socialtjänsten har en viktig uppgift att ge barnet den informationen. (ibid., s. 36ff).

Innebörden i att tillmäta en ökande mognad betydelse, är till för att barnet förstår sin situation och sina yttranden bättre i förhållande till sin mognad, det implicerar att valet som barnet gör

får en faktiskt betydelse, inte bara för utslaget av beslutet som de vuxna fattar, utan också *socialt* för barnet. Enligt mitt sätt att förstå saken torde ökad mognad alltså implicera även ett reellt ökat ansvar för barnet för dess egna ställningstaganden. I propositionen står det något som pekar i samma riktning: ”Begreppet mognad handlar om förmågan att förstå och bedöma vilka konsekvenser den aktuella frågan medför.” (ibid., s. 39). Att ”bedöma konsekvenser” menar jag innebär att alla typer av konsekvenser vägs in, såväl moraliska som känslomässiga eller praktiska omständigheter som följer på ett val. Om ett barn har mognad, har det också tillräcklig förståelse för att fatta ett beslut med moralisk innebörd. Barnet kan, genom förmågan att bedöma konsekvenser av sitt handlande, ges reellt ansvar för sitt val. Agens ger nämligen ansvar: ”You cannot have increased individual rights without accepting increased individual responsibilities (...)” (Barnes, s. 95).

BBIC

BBIC:s individinriktade helhetssyn

BBIC är ett system för att synliggöra barnets behov, och föräldrarnas förmåga att tillgodose dessa. ”Det är uppbyggt kring en tankemodell i form av en triangel med barnet i centrum, där triangelns tre sidor består av barnets behov, föräldrarnas förmåga och familj/miljö.” (SOU 2009:68, s. 143).¹⁷ Syftet är att sätta barnets behov i centrum. I grunden är BBIC individfokuserad på barnets behov. Historiskt sett har svensk barnavård haft en helhetssyn organiserad utifrån familjevårdsprincipen, som dock har blivit en ”parentes” (SOU 2009:68, s. 143). Med BBIC har barnets rättigheter gentemot föräldrars rättigheter stärkts, vilket alltså komplicerar bilden av en allenarådande ”familjevårdsprincip”. Påpekas bör också att fältets, socialkontorens, sociala praktiker inte helt följer idealtyperna som skisseras i teorin.¹⁸

Inom ”familjevårdsprincipen” utgår man ifrån att familjen bör få stöd, medan man enligt ”barnfokusprincipen” betonar det enskilda barnets behov i nutid och framtid (Gilbert, Parton & Skivenes, 2011). I både familjeorienterade samt barnorienterade modeller, har staten luppen över familjen, vilket gör att båda systemen ställer krav på individerna (till skillnad mot att fokusera t.ex. på strukturella möjligheter och hinder i föräldraskapet). Barnfokusprincipen

¹⁷ Jag har valt att inte inkludera en bild på triangeln, då den inom kort förväntas förändras (Socialstyrelsen, 2015). Det centrala i mitt resonemang är barnets centrumskap i modellen.

¹⁸ Eventuellt ligger Sverige i själva verket nära en annan välfärdsregim än ”familjevårdsprincipen”, dels i och med att frågan om LBU-lagen utreddes i SOU 2009:68, men också pga. vår starka anmälningsplikt (se t.ex. Andersson & Sallnäs, 2014; Höjer, Sallnäs & Sjöblom, 2014). Jag undviker exakt klassificering av välfärdsregim och nöjer mig med att konstatera att barnets rättigheter på vissa punkter har stärkts i förhållande till föräldrarnas.

saknar dock, enligt idealtypologin, familjestödsorienteringens moment av ”parental support”, där staten strävar efter att stärka familjeband (ibid., s. 255). Rättighetsdiskursen, enligt vilken barn har egna rättigheter, ser ut att idealtypiskt samexistera med föräldrars skyldighet att tillförsäkra god omvårdnad, men också med försvagade rättigheter till att vårda sina barn (eftersom barnets rättigheter stärks). Med ett starkt barnfokus går istället välfärdsstaten in och minskar familjers och föräldrars ansvar, risker och bördor med att uppfostra barn, och åstadkommer en ”defamilialization” (ibid., s. 252).

Institutionaliserad individualisering innebär bl.a. att individer måste ta ansvar för sina livsprojekt, och även för de oönskade konsekvenserna för sina beslut och livssituationer (Bauman, 1999). Det gäller även familjer (eftersom familjer består av enskilda, individualiserade individer). I följande citat finns ett sådant exempel där fokus hamnar på familjen, som är den ram inom vilken ”barn som far illa” tycks vara avsedd att gälla i både familjestöds- och barnfokusperspektivet:

I socialtjänstutredningen används begreppet barn som far illa om barn som inte får sina behov tillgodosedda inom familjen. Exempel på situationer då barn anses fara illa är när de misshandlas, lämnas utan omvårdnad och skydd, utnyttjas för att tillfredsställa vuxnas behov m.m. (...) Barn och ungdomar med beteendeproblem omfattas inte av någon av beskrivningarna. (SOU 2009:68., 219ff).

Definitionen riktar in sig på familjens stora roll i barns problematik. Detta innebär att fokus i problemsökningen i en barnavårdsutredning *per definition* avses handla om föräldrars tillkortakommande, medan omvärldsfaktorer inte omnämns, och därmed inte erkänns.

”Helhetssynen” har förändrats med steget bort från familjevårdsprincipen. Då barnet är i centrum, är det individens behov som anses överskugga andra hänsyn, vilket skiljer sig åt från andra uppfattningar om barns position där barn snarare har rättigheter i förhållande till hur väl de uppfyller sin plikt gentemot sina föräldrar och förfäder (se t.ex. Twum-Danso, 2009).

BBIC bygger bl.a. på ett utvecklingsekologiskt synsätt (SOU 2009:68, s. 143; Socialstyrelsen, 2015, s. 65). Det är en interaktionistisk modell, där barnets samspel med omgivning spelar en avgörande roll och där individens subjektiva upplevelse är väsentlig (Levin & Lindén, 2006, s. 85). Modellen pekar dock ut faktorer i både exo- och makronivån där individen har närmast obefintlig påverkan och där förändringar sker långsamt (ibid., s. 86). Detta kan problematiseras: som tidigare påtalats innebär inte ”samspel” och ”interaktion”, (eller med ett annat ord ”förhandlingar”), att individen befinner sig i en trygg och säker situation. Snarare ökar sårbarheten såtillvida individer generellt, och barn i

synnerhet, är beroende av stabila familjeband. Dessa förskjutningar i individualiserad riktning får stor betydelse då ansvaret för barn som far illa ska lokaliseras. Det läggs på föräldrarna, där föräldrarnas förmåga bedöms, och där de strukturellt betingade begränsningarna i vad som är möjligt att göra riskerar att glömmas bort. Detta kan knyta an till en föreställning om familjen som en ”sluten enhet, skyddad från influenser utifrån” (Jacobsson, Thelander & Wästerfors, s. 88). Familjemedlemmarna själva lär sig att relatera strukturella problem till familjen, dvs. föräldraförmågan, och inte till andra nivåer. Konsekvensen av detta kan bli att individerna får bära ansvaret för sådant som de inte har orsakat själva.

Diskussion av BBIC

Rättighetsdiskursen, fokuseringen på barnets enskilda rättigheter, knyter tematiskt an till individualiseringsteorierna, där individen och dess rättigheter och skyldigheter blir väsentliga som politiskt mål. Valfärdsstaten kan betraktas som en viktig aktör, inte bara i individualiseringen, utan för olika ego-relaterade livsstilar (Beck & Beck-Gernsheim, s. 3ff). Valfärdsstaten således både skapar och förutsätter individualisering. Detta synsätt har jag varit inne på då jag refererade till Sunesson (2002a) och hans tankar om socialpolitik. Individualiseringen skapar dock nya sårbarhetsmönster som kan ses som nya utslag av sociala problem, eller problem i det sociala. Centrumskapet hos barns behov, vilket bl.a. BBIC handlar om, bör därför inte uppfattas som att barnet i realiteten utgör centrum, varken i familjen, eller att dess behov står i centrum för samhällets utveckling taget i ett större perspektiv. Som tidigare påpekats, förloras vissa värden i och med individualiseringen. Stabilitet i relation mellan föräldrarna är äventyrad i den reflexiva moderniteten, medan barnets behov av utbildning framhålls som central för att hantera samtidens utmaningar (SOU 2006:77). Detta tyder på att ”barnets behov i centrum” blir ett tänkande som kommer in efter ett sammanbrott har skett, som ett sätt att tillgodose barnets behov av fungerande vårdnadshavare i ett riskfyllt sammanhang. Det sårbara barnet föds in i en riskfylld situation, inte minst vad gäller frågan om stabiliteten i föräldrarelationen. Många barn upplever t.ex. individualiseringens förhandlingssammanbrott och dess konsekvens i form av de vuxnas separationer. ”Barnets behov”, i det hänseendet, är inte satt i centrum av samhället. ”Barnets behov i centrum” är istället konstruerat *utifrån* en individualiserad position där inga roller är säkra. Moderniseringen är, enligt Beck (1998), en ”dissolution process”: ”This does not mean

the end of all community (...) but the end of all prescribed, retrievable and predictable community, and the beginning of a new type.” (Beck, 1998, s. 24).

Barnets röst kan inte spela en avgörande roll gentemot andra individualiserade individer, eftersom familjen redan består av två vuxna individualiserade individer vars livsstil och värderingar av föräldraskap inte har någon förutbestämd roll. Beck (1998) talar om en individualisering av institutionerna, eftersom institutionerna inte går att förstå oberoende av individerna (ibid., s. 21). Ingen – varken välfärdsstat eller barn – kan vara säkra på vad individerna tar sig för utifrån sina individualiserade roller. Barn kan bli utslängda hemifrån, de kan också rymma själva. Därmed legitimeras på indirekt väg en individualiserad barnsyn (bredvid en individualiserad vuxensyn), där fokus i barnavårdsutredningen hamnar i familjen, och i föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov. Det blir också nödvändigt med en stark kontrollfunktion, för att se efter den risk som den moderna familjeinstitutionen kan utgöra för barnet och för samhället.

SOU 2006:77

Individualiseringens paradoxala verkan

I SOU 2006:77 ”Ungdomar, stress och psykisk ohälsa” utreddes vad som ligger bakom ökad ohälsa bland ungdomar där individualisering diskuterades på ett flertal ställen. Individualisering kan betraktas som en positiv utveckling, eftersom den hänger samman med den diskursiva nodalpunkten modernitet, med dess olika landvinningar. Baksidan är dock risken för psykiska problem hos ungdomar:

De ökade psykiska problemen kan istället knytas till den individualisering som är en del av den moderna utvecklingen (...). Nya möjligheter har öppnats – vilket gör livet mindre förutsägbart. Det är självfallet positivt men ställer också krav på ungdomar att själva välja vilka liv de vill leva. Förmågan att hantera denna öppna situation förefaller inte ha utvecklats i samma takt som de nya möjligheterna har tillkommit. Individualiseringen medför att människor ifrågasätter det som tidigare uppfattades som givet. Individuella problem som psykisk ohälsa och missförhållanden människor emellan, som våld och förtryck, accepteras inte utan blir föremål för åtgärder. När ett fenomen som tidigare uppfattades som naturligt sätts ifråga kan upplevelsen av problem öka, trots att fenomenen inte ökat i förekomst. En utveckling mot en värld med mindre faktiska problem kan således medföra en upplevelse av ökade missförhållanden. Motsvarande kan också gälla inställningen till psykiska problem, dvs. att acceptansen av psykiska problem kan ha minskat (SOU 2006:77, s. 250).

Citatet belyser en situation där rent faktiska problem minskar, medan upplevelserna av problem ökar. Därmed skjuts en objektivitets- och subjektivitetsdiskurs in, där objektiva

”problem” som minskar är t.ex. ”förtryck”, ”våld”. Trots att dessa objektiva, ”naturliga”, inslag både minskar och blir föremål för åtgärder, kan alltså ”upplevelsen” av att problem finns öka, enligt den uppställda logiken. Läsaren leds in i tanken på att någonting objektivt sett blir bättre, medan det subjektivt sett i viss mån blir sämre.

Den skadliga inverkan individualiseringen har, beskrivs också i följande citat:

Klyftan mellan förväntningar och det som går att realisera hänger samman med individualiseringen. I ett individualiserat samhälle, rikt på resurser, varierar levnadsvillkoren mer än tidigare. Utvecklingen har öppnat en mängd potentiella livsmöjligheter. Det finns inga tydliga normer för vad som är rimligt och mindre rimligt. Därför finns en risk för att gapet ökar mellan förväntningarna och det som realistiskt går att infria. (...) En i grunden positiv utveckling kan därför, paradoxalt nog, vara källa till ökat missnöje och upplevelse av stress. (ibid., s. 242).

Individualiseringens skadliga inverkan knyts till faktorer som rikedom av resurser, varierande levnadsvillkor, samt svårigheter i att veta vilka normer som är rimliga. Spänningen mellan förväntningar och realism påtalas som en viktig förklaring. Tudelningen går att placera in i en objektivitets- och subjektivitetsdiskurs på samma sätt som i första citatet.

Detta är dock inte hela bilden av individualiseringsproblematiken. Skillnader i psykisk hälsa konstateras mellan samhällen som betonar tradition och sådana som var ”individualiserade”:

I länder som betonande tillhörighet till en grupp istället för att betona individen var det påtagligt ovanligare att människor uppgav psykiska problem och fick diagnosen generaliserat ångestsyndrom. Författaren fann även att depressioner var mindre vanliga i länder med mer traditionella värderingar. (ibid., s. 246).

Traditionell religiositet är ovanlig i länder som har individualistiska värderingar. I studier som SOU-rapporten refererar, pekar utredaren på liknande upptäckter i andra studier, t.ex. att självmordsfrekvens kan vara högre i länder som fäster större värde vid personlig frihet och oberoende. Undersökningarna som refereras hade brister, men samtliga rapporter som SOU 2006:77 refererade, pekade på en: ”ökad risk för psykisk ohälsa i individualistiska–sekulariserade samhällen.” (ibid., s. 246). Till bilden hör också svårigheterna att få ett arbete, men det kan inte förklara att vi sedan andra världskriget haft en nedåtgående negativ trend av psykisk ohälsa (ibid., s. 250). Enligt den här logiken skulle individualisering alltså orsaka ökad risk för psykisk ohälsa, oavsett sina ”positiva” karaktärstecken som det första citatet indikerade.

Individualisering ska hanteras genom nya kompetenser

Individualiseringen har alltså en paradoxal roll som både ideal och bov i dramat. Den konstateras som en ”i grunden positiv utveckling”, men kan samtidigt kan förklara varför barn mår psykiskt sämre. Mot slutet av SOU 2006:77 konstaterar utredaren:

Utredningen talar för att de främsta orsakerna till ungdomarnas psykiska problem är utvecklingen mot ett alltmer differentierat och individualiserat samhälle samt bristen på förvärvsarbete. Utveckling av kompetens är en av de viktigaste åtgärderna för att motverka de negativa effekterna av differentiering och individualisering. När unga människor inte har tillräckliga kompetenser för att klara livet i det moderna informationstäta individualiserade samhället resulterar det i stressrelaterade symptom. (...) Utbildningssystemet är samhällets främsta resurs för att utveckla unga människors kompetenser. Den ökade psykiska ohälsan kan därför ses som uttryck för att utbildningssystemet inte fullt ut kunnat möta det behov av förbättrade kompetenser som samhällsutvecklingen har medfört. (SOU 2006:77, s. 290ff).

Utredaren beskriver den globala produktiviteten (globaliseringen), med sina specifika kunskaper och sin teknologi och dess allt mer differentierade produktion, som en faktor som förklarar såväl individualisering som arbetsbrist och av den anpassning av arbetslivet som behövs (ibid., s. 256). Detta bildar bakgrund till ungdomars situation, deras förväntade framtid, och ska motivera interventioner för att komma tillrätta med ”effekterna” av individualiseringen och differentieringen.

Lösningen, på den av global produktion uppkomna individualiseringen, handlar i resonemanget om att ge ungdomar förbättrade kompetenser. På så vis antas man komma runt de ”stressrelaterade symptom” som det individualiserade samhället skapar. Det är de negativa effekterna som ska mötas och i citatet fokuseras ungdomars (bristande) kompetens, vilken anses leda till stress. Genom argumenteringen förs problematiken över på de enskilda ungdomarna, som ska ”klara livet” i samhället. Därmed förbereds individer för att anpassa sig till fortsatt individualisering. I argumenteringen finns ingen problematisering av det faktum att en sådan ”lösning” samtidigt är orsak till varför situationen har kunnat uppkomma, och adresserar inte den rimliga invändningen att en fortsatt individualisering och differentiering riskerar att förvärra en redan problemalstrande situation. En alternativ tolkning av problembilden är att det individualiserade samhället ställer orimliga krav på människor, oavsett ”kompetens”. Lösningen som presenteras av utredaren kan antas hänga ihop med att det är samhällets ”främsta resurs”, vilket torde implicera att ökad kompetens är den bästa,

kanske enda, lösningen som är möjlig att erbjuda från samhället finns inom utbildningsväsendet.¹⁹

Vi ser därmed ett av de mer tydliga exemplen på det som kritisk diskursanalys synliggör, nämligen hur olika försanthållanden och angelägenheter skapar och befäster en social ordning som inte är förenlig med mänsklig välmåga – i det här fallet till och med hur en problemalstrande ordning rättfärdigas, och alltså förbereder individer på att (själva) hantera samhällsutvecklingens utmaningar.

Slutdiskussion

Att arbeta med CDA har för mig varit något av en intellektuell odysse, som förmodligen inte slutar i och med examinationen av den här uppsatsen. Det korta tidsspännet för studien har satt begränsningar för omfattningen av arbetet samt för mitt bearbetande av slutsatser, som därför får ses som provisoriska samt knutna och begränsade till mitt urval av teori, metod och empiri. I slutdiskussionen ska jag nu på ett friare och kanske mer generaliserat sätt försöka resonera kring barn och individualisering, och bl.a. relatera utvecklingen till makt.

”Vuxna” människor skapar ”barn” till sin avbild

Under skrivandet av min uppsats har jag kommit att inse att kategorin ”barn” är en tacksam retorisk figur. Den används gärna t.ex. i politiska debatter på följande sätt: ”Skulle du vilja att dina barn eller barnbarn växte upp i ett samhälle som ... ” osv. Med hjälp av den retoriska figuren ”barn” kan debattörer både skrämmas och väcka känslor av empati. ”Barn” får lyssnaren att stanna till och besinna sig inför en viss given utveckling. ”Barn” signalerar något utsatt och sårbart och förmår i bästa fall väcka åhörarens empati, ansvarskänsla och medmänsklighet. Barn är, enligt detta sätt att se, ständigt *något annat* än vuxna. Tanken på sårade barn väcker skuldkänslor. Barn ska inte behöva lida av de vuxnas framfart. Barn tycks representera en framtid som vuxna människor bör vårda och vara försiktiga med. Denna sårbarhetsdiskurs utmanas dock, om ”barn” får allt mer ”vuxna” attribut. Den retoriska

---

¹⁹Sammanhanget gör det inte helt klart vilken typ av kompetens som behövs om det t.ex. är frågan om teknik eller sociala färdigheter. Individualiseringens ”öppna situation”, dess många möjligheter för valet av livsbana, gör att nya kompetenser behövs hos individen. Förmodligen menas kompetenser just att hantera den öppna situationen (jmf SOU 2006:77, s. 256). Detta kräver både sociala färdigheter att hantera besvikelser, och förmåga att fatta stora beslut.

figuren kommer i så fall inte bära med sig något annat än vad begreppet ”vuxen” för med sig. ”Barn” kan komma förväntas att bära mer och klara mer. Barndomen behöver i så fall inte vara den skyddade plats som den nu delvis fortfarande är. Om barn blir som ”folk är mest” kan barn förväntas acceptera fler motgångar eller svårare orättvisor. De förväntas, enkelt uttryckt, ”anpassa sig”.

Barn själva hörs sällan i samhällsdebatten. Kanske inte bara för att de fortfarande saknar förnuft och mognad, utan eftersom deras röst eller deras förnuft inte *kan* äga giltighet, om det inte blir som vuxnas? Samhället kanske behöver, och *kräver*, vuxna barn, som tänker på ett vuxet sätt, oavsett deras eventuella åsikter? ”Vuxna” människor verkar enligt den synen skapa ”barn” till sin avbild, inte bara genom uppfostran som ska göra dem till medborgare, utan genom att av barnen skapa en ny *typ* av barn, som bättre motsvarar samhällets behov och önskemål. Detta är i så fall inget neutralt drag som kan hänföras till en ”anonym” socialisationsprocess, utan bör betraktas på en annan nivå och istället analyseras som maktutövning, där offentlig makt är aktivt involverad och där ideologi spelar en central roll.

Den här uppsatsen har målat upp en bild av en situation där barn diskursivt får en allt starkare rättslig ställning. Inom socialt arbete utgör barnets behov mer och mer centrum av en familj. Familjebanden är mindre självklara, de upplöses lätt och ersätts (åtminstone idealtypiskt). Velfärdsstaten tar enligt Gilbert, Parton och Skivenes (2011) mer proaktiv och förhindrande roll i barnavården, eftersom familjen i allt högre utsträckning är inadekvat för sin uppgift. Staten tar på sig föräldrarollen och erbjuder nya gemenskaper t.ex. genom fosterhem (ibid., s. 255). Den blir ett slags ”social stötdämpare” för att mildra ansvarsbördan hos föräldrar, men också hos barn, vilket min empiri har föreslagit.

Uppsatsen har också visat att samtidigt som barn har en starkare ställning rättighetsmässigt, utmanas möjligheten att välja sådant som t.ex. varaktiga relationer eller att få bli sedd som en del av sin familj, då riskerna för sammanbrott inom familjelivet är stora och familjen alltmer obsolet. Individualiseringen tycks dessutom inte leda till mer välmåga eller lycka, snarare tvärtom. Det sociala livet i gemenskap och integrering blir svårare att realisera. Ett samhälle av individer växer fram. Detta sker visserligen som en generell kulturell utveckling, men får understöd av bl.a. velfärdsstatens värderingar av personlig autonomi, som delvis rymmer med individualistiska värderingar. Barn konstrueras till ”egna” individer med ”egna” rättigheter. Skada eller vanvård i familjen är inte huvudsakligt fokus längre, utan snarare barnets övergripande utveckling och välmåga, där barndomens egenvärde får en framträdande plats och där också ”barnvänliga” samhällen växer fram (ibid., s. 252). På ett plan verkar detta vara en fantastisk utveckling. Baksidan av utvecklingen hänger dock

samman med att ”gemenskap” riskerar att bli ett sekundärt värde och att den medborgerliga rollen undermineras (Bauman, 2002). Om människor i mindre utsträckning behöver varandra, vad sker då? Vilken människotyp bildas, och vilka avarter kan vi förvänta oss? Har familjen en berättigad roll att fylla, för att lära individer att hantera t.ex. beroende, svaghet, som kanske är en del av ett mänskligt predikament? Eller krävs det av individerna nya ”kompetenser” för att hantera skadorna av en förlorad gemenskap? Ska barnen lära sig detta primärt av samhällets utbildningsväsen?

Min uppsats har gjort gällande att synen på barn inte är entydig. Den präglas av en dubbelhet, en mellanposition mellan en subjekt- och en objektssyn på barn. Detta är, tror jag, en viktig framtidsfråga som kommer bli alltmer aktuell med tiden. Om socialt arbete mer och mer stöder individer utan ”naturliga” sociala band, är frågan i vilken mening socialt arbete egentligen bör betraktas som ”socialt”? Frågan tror jag hänger samman med utvecklingen av ett allt mer evidensbaserat eller teknifierat ”socialt” arbete, som professionen och forskarna har att ta ställning till. Kanske samverkar båda till att avhumanisera socialt arbete, i så måtto människors predikament *är* utsatthet? Om mänsklig sårbarhet blir en teknisk fråga, är den kanske inte längre en mänsklig fråga?

Individualisering, mänskliga rättigheter och social barnavård

---

Individualiseringen skapar en speciell typ av sårbarhet hos barn, med dels otrygghet som följd, och senare upp i åldern psykisk ohälsa (Bauman, 2003; Cederblad, 2013; SOU 2006:77). Den nya slags sårbarheten som barn drabbas av, kan delvis betraktas som skuggsidan av individualiseringens erkänt positiva sidor som den hänger samman med, t.ex. modernitet, framsteg, individuell frihet. Detta paradoxala tillstånd med en ny sårbarhet hos barn, delvis betingad av erkänt positiva nya friheter, rättigheter och ibland möjligheter, ger utmaningar för socialt arbete i tänkandet kring hur inriktningen på arbetet bör bedrivas, för att verkligen gynna barns bästa. I konflikter mellan olika ”rättighetsinnehavare”, riskerar nämligen barnet att fara illa i så måtto barnet faktiskt är mer sårbart i förhållande till andra aktörer, vilket i sin tur kan betraktas som ett av många sätt som ett rättighetstänkande kan vara problematiskt för människors samvaro tillsammans.

För den sociala barnavården i Sverige spelar individualiseringen en stor roll, på flera olika och invecklade sätt. Individualisering är ett kärnvärde inom socialt arbete, som står i ett motsatsförhållande till kollektivistiska värdesystem (Congress, s. 20ff). Ett individfokus kan

därmed betraktas som möjliggjort av individualiseringsprocessen som ett generellt kulturellt fenomen. Bland kärnvärdena kan också idén om ”mänskliga rättigheter” återfinnas (ibid). Mänskliga rättigheter i allmänhet, och barnets rättigheter i synnerhet, kan antas på ett dogmatiskt sätt, där socialt arbete helt enkelt tolkas som genomförandet av oproblematiska ”goda” normer, vilket kan leda till dels att blunda för ideologi och viktiga frågor om vad det ”mänskliga” i ”mänskliga rättigheter” egentligen innebär (Ife, s. 157). Därmed är det lätt hänt att blunda för såväl de filosofiska frågorna, samt de ideologiska kopplingarna bakom idén om ”mänskliga rättigheter”. Särskilt relevant för social barnavård är konflikten mellan individuella och kollektiva rättigheter, där den traditionella ”mänskliga rättigheter”-diskursen samt dess olika verktyg, bär på en inneboende dominant individualism (ibid.). Ett sådant ”verktyg” i tjänst för stärkandet av barnets rättigheter, har jag valt att betrakta BBIC som.

BBIC tar visserligen hänsyn till barns sårbarhet (t.ex. behovet att inte behöva välja mellan obehagliga alternativ), men i realiteten är frågan om barns sårbarhet inte ökar tack vare modellen själv, som tar avstamp i ett tänkande att barn har ”egna” behov och barndomens ”egenvärde”. Eftersom empirin som jag har studerat inte tycks motverka den specifika sårbarheten som strukturella omvandlingar medför (inte minst individualiseringen själv), så blir bilden som framträder komplicerad. Barn konstrueras till kompetenta subjekt, men är inte fullödig, rationella medborgare (förrän vuxna bedömer deras mognad som tillräcklig). För att vara precis handlar den kritiska frågan om hur mellanläget mellan en objektssyn och en subjektssyn på barn, påverkar barn? Blir de varken-eller, och ännu mer sårbara? Kommer bilden av barn med tiden att renodlas, och barn bli allt mer individualiserade? Går det att skilja utvecklingen mot individualisering från en *normativ* individualisering, alltså individualism?

Den paradoxala logiken jag ser framför mig är den, att när barn i *social* mening är kanske som mest sårbara, dvs. då familjen är individualiserad och därför *oklart* definierad, och därigenom erbjuder mindre säkerhet i fråga om varaktighet, social gemenskap och då integrering är satt på undantag, så konstrueras de samtidigt till kompetenta subjekt. Jag kan inte svara på varför dessa utvecklingslinjer samexisterar, men tänkbart är att subjektssynen på barn, barnens individualisering, kan bidra till att förbereda barn som grupp på en fortsatt osäker framtid, eftersom ”kompetens” kanske är det enda medlet samhället kan erbjuda för att klara livet i ”samhällslivet”, förstått på det individualiserade sättet, dvs. ”samhället av individer”. Vilka ”individer” kommer de nya sårbarhetsmönstren som detta samhälle producerar att drabba hårdast? Kanske de allra mest sårbara? Kanske barn som grupp?

Sårbarhet rimmar illa med moderniteten, vars projekt handlar om frigörelse från förtryckande band. Barns skrämmande sårbarhet blir en ständig påminnelse om det ursprung som moderniteten har lämnat, och till varje pris har föresatt sig att lämna. Barns sårbarhet har förmågan att väcka empati och besinning, omsorg och försiktighet. Om man tänker närmare på saken, skulle barns ”sårbarhet” rätt utnyttjad därmed kunna innehålla en ”progressiv” potential för att stärka och trygga barns livsvillkor, och innebära ökade möjligheter till skydd, medan kompetens riskerar att göra barn mer skyddslösa, utelämnade till att realisera sitt eget liv i ett kanske allt för tidigt skede. Att alla barn i samhället inte kommer klara av att uppfylla individualiseringens nya roll, med tillhörande förväntningar, är förmodligen inte en alldeles orimlig gissning.

Individualisering i vems intresse?

Individualiserings- och modernitetsteorierna som den här uppsatsen presenterar, anser jag kunna förklara hur barns kompetens accentueras, som en del av ett större emancipations- eller ”frihetsprojekt” i kulturen och samhället. Barn får mer att säga till om och blir egna, unika individer. De får, åtminstone potentiellt, ett livsprojekt som diskursivt skiljer sig åt från familjens. Jag kan inte peka ut en enskild aktör bakom skeendet. Det verkar dock uppenbart att det inte är en barns egen frihetskamp som förs. Snarare finns det andra grupper av aktörer som har intresse av individualiserade och kompetenta individer. Lojalitetsbanden som finns inom en familj är i någon mån problematiska, eftersom individerna som ingår i familjen inte är ”friställda”. De är begränsade av andra lojalitetsband, så att dubbla lojaliteter råder. Samhället och familjen tycks i viss mening ha hamnat i ett konfliktläge, inte minst med avseende på barnen, där samhället uppenbarligen har behov av att konstruera ett kompetent, individualiserat barn. Detta, tror jag, sker utifrån att familjen är en oklar institution, omdefinierad till att bestå av individer, för att tala med Beck & Beck-Gernsheim (2002). En oklar eller instabil institution kan äventyra barns framtid, rättvisan mellan barn från olika familjer, samt rätten till en god barndom, vilket för närvarande sker i ett samhälle som visserligen säger sig värdera ”frihet” och ”rättvisa”, men som naturligtvis på ett mer materiellt plan behöver individer som är lojala mot samhällsprojektet och dess fortbestånd genom att ingå i utbildnings- och arbetslivet. Eftersom samhällslivet också i viss mening hotar välmågan hos människor (åtminstone hos dem som inte klarar av kraven), hotas därmed legitimiteten

hos välfärdsstaten. För: i vilken mening är socialt arbete "socialt" om det inte bäddar för social gemenskap?

Familjen kan, om den fungerar väl, i viss mening skydda individer mot samhällets och arbetslivets omåttliga krav, vilket aktualiserar frågan om barnen, framtidens medborgare, och deras från födelsen problematiska sårbarhet, där deras begränsade förmåga att välja livsprojekt ingår (för att då inte tala om institutionella hinder). Hur ska de prioritera sin tid och rikta sin lojalitet? Vem "äger" barnen?

Ideologi är livsnödvändigt för makten i en sådan situation. Hur skapar samhället tro på, lojalitet och hängivenhet till, sitt projekt, trots dess uppenbara risker och skador? Jag har inget heltäckande svar. Det mesta tyder dock på att "sårbarhet" är ett problematiskt tillstånd eftersom det kräver hänsyn (som inte kan garanteras individen av ett samhälle bestående av individer som stärker sina egna rättigheter). Logiken i min uppsats ser alltså ut ungefär såhär: *Barnet kan inte skyddas mot den ohälsosamma individualiseringen, således behöver det självt bli individualiserat.* Den reflexiva moderniteten kräver av barnet för samhället avsedda, passande kompetenser. Barn kan inte vara undantag i ett samhälle som i allt övrigt kräver ställningstaganden, självbestämmande. Det töjbara mognadsbegreppet ger dessutom en flexibilitet som kan användas för att skydda barnet mot sina egna beslut, och lämnar frågan om barnets bästa till dem som verkligen bestämmer över barnet, dvs. "de vuxna".

Bör dessa enbart benämnas som "de vuxna"? Även om de med säkerhet är vuxna, så belyser det inte frågan om vilken gruppering av vuxna som skulle förespråka en sådan förändring. Konflikten om barnsyn tror jag är en konflikt om hur man bör gruppera människor. Bör barn betraktas som tillhörande familjen, eller hör barnet till något annat projekt? Vad är barns " eget " projekt? Är det frigörelsen (från familjebanden)? Måste inte någon aktör ta hand om barn, så länge barn inte klarar sig själva? Visar inte dessa frågor behovet av såväl empati som politik?

Ett samhälle med individualiserade individer förutsatte historiskt sett politik (Braeckman, 2008). Individualismen betonar individuella rättigheter, som hon har i egenskap av att vara en individ (ibid., s. 31ff). Individen är därmed förändrad i grunden. Medborgaren, som kunde se till det gemensamma bästa, är ersatt av individen som är inriktad uteslutande mot sina egna intressen. Frågan blir om detta upphöjande av individualisering till norm (dvs. individualism) inte kan betraktas som en "söndring" i samhället, som undergräver bildandet av gemenskap och därmed gemensamma intressen? Hur ska vi kunna identifiera barns gemensamma politiska intressen om de är "unika individer", inte olika vuxna? Går de därmed från "särart till likhet", som Andersson (2006) påpekar? Hur hänger barnets intresse samman

med familjens intresse, och vad är familjen utan skyddslingen barnet? Kanske var barnets sårbarhet, som familjen delvis omhuldade, ändå i sig ett skydd mot starkare samhällskrafter och strukturer som behöver lojala och friställda individer för att ingå som arbetskraft?

Att se barn som frikopplade från t.ex. sin gemenskap i familjen, innebär att de görs tillgängliga för andra aktörer, kanske i första hand staten, men staten samexisterar ju med marknaden (Bertilsson, 1999). ”Frigörelse” tycks medföra att andra band än de tidigare bildas. ”Frigörelse” innebär ett uppbrott, men inte nödvändigtvis ett framsteg, såtillvida människan är en social varelse bunden till att knyta an till någonting utöver sig självt. Frågan blir *till vad* individer, och barn, ska knytas? Med tanke på den sociala barnavårdens diskrepans mellan mål och medel (Astvik & Melin, 2013), blir frågan ännu mer tillspetsad: vilken blir barnets position om välfärdsstaten sviker, i ett läge där alla människor har förvandlats till individer som söker sina egna intressen? Om samhällets mål *är* individualisering, med önskvärda och icke-önskvärda effekter, kanske välfärdsstaten inte behövs så snart målet är uppnått? Kanske är dess ibland påstådda nedmontering därför ingen politisk slump?

Dessa avslutande frågor är medvetet djärva från min sida, men inte utan skäl. Om individualisering kan omvandla familjen, kan den också omvandla gemenskapen i ett samhälle och göra samhället obsolet till de maktförhållanden som står över och formar samhället. Skillnaden är bara att medan samhället har kunnat skydda individer mot skadliga effekter i familjen, så kanske inte familjen i sitt nuvarande skick kan skydda individer mot det differentierade samhället.

Litteraturlista

- Ahrne, Göran, Franzén, Mats & Roman, Christine (2003) *Det sociala landskapet: En sociologisk beskrivning av Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet*, Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Alasuutari, Pertti (2004) *Social Theory & Human Reality*, London: SAGE Publications.
- Alvesson, Mats & Deetz, Stanley (2000) *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, Mats (2006) *Tomhetens triumf – om grandiositet, illusionsnummer och nollsummespel*, Stockholm: Atlas.
- Alvesson, Mats & Spicer, André (2012) "A Stupidity-Based Theory of Organizations", i: *Journal of Management Studies* 49:7 November 2012 doi: 10.1111/j.1467-6486.2012.01072.x.
- Andersson, Gunvor (2006) "Social barnavård då och nu", i Swärd, Hans & Egerö, Marie-Anne (red), *Ligga till last. Fattigdom och utsatthet – socialpolitik och socialt arbete under 100 år*, Malmö: Gleerups.
- Andersson, Gunvor (2013) "Reflektioner om dilemman i social barnavård", i *Socialvetenskaplig tidskrift, nr 2, 2013*.
- Andersson, Gunvor (2014) "Om yngre barn i socialt arbete", i: Höjer, Ingrid, Sallnäs, Marie & Sjöblom, Yvonne (red.) *När samhället träder in – barn, föräldrar och social barnavård*, Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Gunvor & Sallnäs, Marie (2014) "Social barnavård och barns utsatthet", i: Höjer, Ingrid, Sallnäs, Marie & Sjöblom, Yvonne (red.) *När samhället träder in – barn, föräldrar och social barnavård*, Lund: Studentlitteratur.
- Astvik, Wanja & Melin, Marika (2013) "Överlevnadsstrategier i socialt arbete: Hur påverkar copingstrategier kvalitet och hälsa?", i: *Arbetsmarknad & Arbetsliv, årg 19, nr 4, vintern 2013*.
- Atkinson, Will (2007) "Beck, individualization and the death of class: a critique", i *The British Journal of Sociology* 2007 Volume 58 Issue 3.
- Arneil, Barbara (2002) "Becoming Versus Being: A Critical Analysis of the Child in Liberal Theory", i: Archard, David & Macleod, Colin M.: *The Moral and Political Status of Children*, Oxford Scholarship Online.
- Aulenbacher, Brigitte & Riegraf, Birgit (2010) "Välfärdsstaten och det ekonomiska sammanbrottet: Föreställningar om prestation, deltagande och social rättvisa", i: *Socialvetenskaplig tidskrift nr 3-4 2010*.

- Barnes, Barry (2000) *Understanding Agency: Social Theory and Responsible Action*, London: SAGE Publications.
- Bauman, Zygmunt (1998) *Globalization. The Human Consequences*, Cambridge: Polity.
- Bauman, Zygmunt (1999) "Individuality, Together", i Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: SAGE Publications Ltd.
- Bauman, Zygmunt (2001) *Community: Seeking Safety in an Insecure World*, Cambridge: Polity.
- Bauman, Zygmunt (2002) *Det individualiserade samhället*, Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Zygmunt (2003) *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*, Cambridge: Polity.
- Beck, Ulrich (1998) "The Withering Away of Solidarity: Places without Community and Communities without Places", i: *Democracy Without Enemies*, Polity Press.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: SAGE Publications Ltd.
- Beilharz, Peter (2000) *Zygmunt Bauman: Dialectic of Modernity*, London: SAGE Publications Ltd.
- Bergmark, Åke (1998) *Nyckelbegrepp i socialt arbete*, Lund: Studentlitteratur.
- Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2005) "En sak i taget? Om specialisering inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg", i: *Socialvetenskaplig tidskrift nr 2-3, 2005*.
- Bergmark, Åke & Fritzell, Johan (2007) "Välfärdens utveckling efter 1990-talets kris", i: *Socialvetenskaplig tidskrift nr 2-3, 2007*.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005a) "Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys", i: Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005b) "Idé- och ideologianalys", i: Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005c) "Diskursanalys", i: Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bertilsson, Margareta (1999) "Från Aristoteles till modern samhällsteori", i: Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red.) *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.

- Björkman, John (2014) "När rätten och sanningen är i skärvor: Om liberalismens stärkta ställning efter decennier av upplysningskritik", i: Burman, Anders & Sanner, Inga (red.) *Upplysningskritik: Till Bosse Holmqvist*. Höör: Symposion.
- Bouchet, Dominique (2007) "The Ambiguity of the Modern Conception of Autonomy and the Paradox of Culture", i *Thesis Eleven* 88:31.
- Braeckman, Antoon (2008), "The closing of the civic mind: Marcel Gauchet on the 'Society of individuals'", i *Thesis Eleven* 2008 94: 29ff.
- Burr, Rachel (2004) "Children's rights: international policy and lived practice", i: Kehily, Mary Jane (ed.) (2004) *An Introduction to Childhood Studies*. Maidenhead: Open University Press.
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2007) *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber.
- Cederblad, Marianne (2013) "Ungas psykiska hälsa förbryllar forskare", i: *Läkartidningen* 2013:110:CC9C.
- Cederborg, Ann-Christin & Karlsson, Yvonne (2001) "Omhändertagande med barnets perspektiv", i: *Socialvetenskaplig tidskrift nr 3 2001*.
- Congress, Elaine (2010) "Codes of Ethics", i: Gray, Mel & Webb, Stephen A. (ed.) *Ethics and Value Perspectives in Social Work*. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Davidson, Alastair (2010) "History, Human Rights and the Left", i: *Thesis Eleven* 2010 100: 106.
- Engdahl, Oskar & Larsson, Bengt (2006) *Sociologiska perspektiv – grundläggande begrepp och teorier*. Lund: Studentlitteratur.
- Ejreanaes, Morten & Kristiansen, Sören (2006) "Perspektiv på sociala problem i USA och Skandinavien", i: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och kultur.
- Eldén, Sara (2012) "Scripts for the 'good couple': Individualization and the reproduction of gender inequality", i: *Acta Sociologica* 55(1) 3–18.
- Fairclough, Norman (2001) "Critical discourse analysis as a method in social scientific research", i: Wodak, Ruth & Meyer, Michael (ed.) *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications.
- Fairclough, Isabela & Fairclough, Norman (2012) *Political Discourse Analysis. A method for advanced students*. New York: Routledge.
- Fareld, Victoria (2013) "Till kritiken av filosofins adultocentrism", i: Burman, Anders & Sanner, Inga (red.) *Upplysningskritik: Till Bosse Holmqvist*. Höör: Symposion.

- Fauske, Halvor (1999) "Funktionalism", i: Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red) *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Garrett, Paul Michael (2014) "Re-Enchanting Social Work? The Emerging 'Spirit' of Social Work in an Age of Economic Crisis", i: *British Journal of Social Work* (2014) 44, 503–521.
- Gee, James Paul (2011) *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and method. Third edition*. London: Routledge.
- Gilbert, Neil, Parton, Nigel & Skivenes, Marit (2011) "Changing Patterns of Response and Emerging Orientations", i: Gilbert, Neil, Parton, Nigel & Skivenes, Marit (ed.) *Child Protection Systems. International Trends and Orientations*, New York: Oxford University Press.
- Gilje, Nils & Grimen, Harald (1992) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Gill, Ann M. & Whedbee, Karen (1997) "Rhetoric", i: van Dijk, Teun A. (ed.) *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 1*. London: SAGE Publications.
- Ginsborg, Paul (2002) "Measuring the Distance: The Case of the Family, 1968-2001", i *Thesis eleven* 68, February 2002: 46-63.
- Hasenfelt, Yeheskel (2010) *Human Services as Complex Organisations*, Second edition. London: SAGE Publications.
- Hertz, Magnus (2012) *Från ideal till ideologi. Konstruktioner av kön och etnicitet inom socialtjänsten*. Örebro: Örebro universitet.
- Holmqvist, Bosse (2002) "Epilog: De senaste decennierna", i: Runeby, Nils (red.) *Framstegets arvtagare – Europas idéhistoria 1900-talet*, Stockholm: Natur & Kultur.
- Horkheimer, Max (1932) "Förord", i: Burill, John (red.) (1984) *Kritisk teori – en introduktion*. Göteborg: Daidalos.
- Höjer, Ingrid, Sallnäs, Marie & Sjöblom, Yvonne (2014) "Med blicken framåt", i: Höjer, Ingrid, Sallnäs, Marie & Sjöblom, Yvonne (red.) *När samhället träder in – barn, föräldrar och social barnavård*, Lund: Studentlitteratur.
- I'Anson, John (2013) "Beyond the Child's Voice: towards an ethics for children's participation rights", i: *Global Studies of Childhood, Volume 3 Number 2* 2013.
- Ife, Jim (2010) "Human Rights and Social Justice", i: Gray, Mel & Webb, Stephen A. (ed.) *Ethics and Value Perspectives in Social Work*. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Jacobsson, Katarina, Thelander, Joakim & Wästerfors, David (2010) *Sociologi för sacionomer: En stående inbjudan*, Malmö: Gleerups.

- Jenks, Chris (2004) "Constructing childhood sociologically", i: Kehily, Mary Jane (ed.) (2004) *An Introduction to Childhood Studies*. Maidenhead: Open University Press.
- Johansson, Susanna & Ponnert, Lina (2015) "Utredningsarbetets institutionella villkor i en förändrad omvärld – tendenser och utmaningar", i: Ponnert, Lina (red.) *Utredningsarbete i den sociala barnvården*. Malmö: Gleerups.
- Johansson, Thomas (2009) *Familjeliv*, Malmö: Liber.
- Jäger, Sigfried (2001) "Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis", i: Wodak, Ruth & Meyer, Michael (ed.) *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications.
- Kehily (red.) (2004) *An Introduction to Childhood Studies*. Maidenhead: Open University Press.
- Keller, Heidi & Lamm, Bettina (2005) "Parenting as the expression of sociohistorical time: The case of German individualisation", i: *International Journal of Behavioral Development* 2005, 29 (3), 238–246.
- Kjørup, Søren (2009) *Människovetenskaperna. Problem och traditioner i humanioras vetenskapsteori*. Andra upplagan, Lund: Studentlitteratur.
- Lapsatis, Nicole (2012) "In the Best Interests of No One: How New York's 'Best Interests of the Child' Law Violates Parents' Fundamental Right to the Care, Custody, and Control of their Children", i: *St John's Law Review*, vol. 86, 673-714.
- Lee, Nick (2005) *Childhood and Human Value: Development, Separation and Separability*. Berkshire: Open University Press.
- Levin, Claes & Lindén, Gunilla (2006) "Psykologi och socialt arbete", i: Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.) *Socialt arbete: En grundbok*. Stockholm. Natur & Kultur.
- Liedman, Sven-Eric (1997) *I skuggan av framtiden: Modernitetens idéhistoria*, Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Liedman, Sven-Eric (2001) *Ett oändligt äventyr: Om människans kunskaper*, Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Lindbladh, Eva & Bustos Castro, Paula (2004) "Sociala relationers och identiteters individualisering: En process med socialt polariserade effekter?", i: *Socialvetenskaplig tidskrift nr 1, 2004*.
- Linderot, Sofia (2015) "Utredningspraktik vid placering av barn utanför hemmet", i: Ponnert, Lina (red.) *Utredningsarbete i den sociala barnvården*, Malmö: Gleerups.

- Lindgren, Sven-Åke (1999) "Michel Foucault", i: Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red) *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundström, Tommy & Sallnäs, Marie (2003) "Klass, kön och etnicitet i den sociala barnvården", i: *Socialvetenskaplig tidskrift nr 2-3, 2003*.
- Lundström, Tommy (2005) "Risk, individualisering och social barnvård", i: *Socionomens forskningssupplement 6:2005 del 2*.
- Lundström, Tommy (2014) "Risk och riskbedömningar", i: Höjer, Ingrid, Sallnäs, Marie & Sjöblom, Yvonne (red.) *När samhället träder in – barn, föräldrar och social barnvård*, Lund: Studentlitteratur.
- Mattsson, Titti (2006) *Barnet som subjekt och aktör: En rättslig studie om barn i familjehem*, Iustus förlag.
- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2002) "Perspektiv på sociala problem – några positioner", i: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och kultur.
- Meyer, Michael (2001) "Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA", i: Wodak, Ruth & Meyer, Michael (ed.) *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications.
- Mills, C. Wright (1984) *Den sociologiska visionen*, Lund: Arkiv förlag.
- Munoz-Dardé, Véronique (1999) "Is the family to be abolished then?", i *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series, Vol. 99 (1999), pp. 37-56*.
- Munoz-Dardé, Véronique (2002) "Family, Choice, and Distributive Justice", i: Archard, David & Macleod, Colin M.: *The Moral and Political Status of Children*, Oxford Scholarship Online.
- Nygren, Lennart (2002) "Strukturella förklaringar till sociala problem", i: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och kultur.
- Omodeo, Pietro Daniel (2014) "The logic of science and technology as a developmental tendency of modernity", i *Thesis Eleven 2014 125(1) 32-48*.
- Payne, Malcolm (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*, Stockholm: Natur & Kultur.
- Prout, Alan (2011) "Taking a Step Away from Modernity: reconsidering the new sociology of childhood", i: *Global Studies of Childhood 2011 vol. 1, no. 1, pp. 4-14*.
- Reed, Jason J (2014) "The Facade of a Best Interest Standard: Moving Past the Presumption to Ensure Decisions are made for the Right Reasons", i *Wisconsin Journal of Law, Gender & Society vol. xxix, no. 1, 149-171*.

- Rasborg, Klaus (2012) "'(World) risk society' or 'new rationalities of risk'? A critical discussion of Ulrich Beck's theory of reflexive modernity, i *Thesis eleven 108(1)* 3-25.
- Rasmusson, Bodil (2004) *Barnavårdsutredningar på nya grunder*. Meddelanden från Socialhögskolan 2004:1. Lund: Socialhögskolan.
- Rasmusson, Bodil (2006) *Barnperspektiv i den sociala barnvården: Forsknings- och utvecklingsarbete inom ramen för projekt Kunskapsbaserad socialtjänst*. Meddelanden från Socialhögskolan 2006:2. Lund: Socialhögskolan.
- Rasmusson, Bodil (2009) *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC*, Stockholm: Socialstyrelsen.
- Regné, Margareta & Rasmusson, Bodil (2015) "Familjehemsutredningar", i: Ponnert, Lina (red.) *Utredningsarbete i den sociala barnvården*, Malmö: Gleerups.
- Rosa, Hartmut (2013a) "Situativ identitet: Mellan självtematiseringstvång och artikulationsnöd", i *Acceleration, modernitet och identitet: tre essäer*, Göteborg: Daidalos.
- Rosa, Hartmut (2013b) "Grunddragen i en kritisk teori om hastigheten", i *Acceleration, modernitet och identitet: tre essäer*, Göteborg: Daidalos.
- Sahlin, Ingrid (2002) "Sociala problem som verklighetskonstruktioner", i: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och kultur.
- Scollon, Ron (2001) "Action and text: towards an integrated understanding of the place of text in social (inter)action, mediated discourse analysis and the problem of social action", i: Wodak, Ruth & Meyer, Michael (ed.) *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications.
- Schiratzki, Johanna (2014) *Barnrättens grunder*, Lund: Studentlitteratur.
- Schwarzmantel, John (1998) *The Age of Ideology: Political Ideologies from the American revolution to post-modern times*, London: Macmillian Press Ltd.
- Skoog, Viktoria (2013) "Barns upplevelser av instabil samhällsvård", i: *Socialvetenskaplig tidskrift vol 1, 2013*.
- Smith, Roger (2004) "Globalization, Individualization and Childhood: The Challenge for Social Work", i: *New Global Development, 20:2, 71-77*, DOI: 10.1080/17486830408417012.
- Stainton Rogers, Wendy (2004) "Promoting better childhoods: constructions of child concern", i: Kehily, Mary Jane (ed.) (2004) *An Introduction to Childhood Studies*. Maidenhead: Open University Press.
- Sunesson, Sune (1981) *När man inte lyckas – om hinder, vanmakt och oförmåga i socialt arbete*, Stockholm: Almqvist & Wiksell förlag AB.

- Sunesson, Sune (2002a) ”Sociala problem och samhällsbekymmer i historien”, i: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur & Kultur.
- Tisdall, E. Kay M. & Punch, Samantha (2012) ”Not so ‘new’? Looking critically at childhood studies”, in *Children’s Geographies Vol. 10, No. 3, August 2012*, 249–264.
- Touraine, Alain (2002) *Kan vi leva tillsammans? Jämlika och olika*. Göteborg: Daidalos.
- Touraine, Alain (2007) *A New Paradigm for Understanding Today’s World*. Polity Press.
- Twum-Danso, Afua (2009) ”Reciprocity, Respect and Responsibility: The 3Rs Underlying Parent-Child Relationships in Ghana and the Implications for Children’s Rights”, i *International Journal of Children’s Rights* 17 (2009) 415–432.
- Wagner, Peter (2002) ”The project of emancipation and the possibility of politics, or, what’s wrong with post-1968 individualism?”, i *Thesis eleven* 2002 68: 31-45.
- van Dijk, Teun A. (1997) ”The Study of Discourse”, i: van Dijk, Teun A. (ed.) *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 1*. London: SAGE Publications.
- van Dijk, Teun A. (2001) ”Multidisciplinary CDA: a plea for diversity”, i: Wodak, Ruth & Meyer, Michael (ed.) *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications.
- Widdowson, H.G. ”Discourse analysis: a critical view”, i: *Language and Literature* 1995 4 (3) 157-172.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Wodak, Ruth (2001) ”What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments”, i: Wodak, Ruth & Meyer, Michael (ed.) *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications.
- Ålund, Alexandra (2006) ”Sociala problem i kulturell förklädning”, i: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och kultur.

Andra källor

- Regeringens proposition 2012/13:10 ”Stärkt stöd och skydd för barn och unga”.
- Riksdagen (2015) ”Utredningar”, [<https://www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/Riksdagens-uppgifter/Beslut-om-lagar/Utredningar/>], hämtat: 2015-04-25].
- Socialstyrelsen (2013) *Barns behov i centrum: Grundbok BBIC*, Stockholm.
- Socialstyrelsen (2015) *Från enskilt ärende till nationell statistik: Barns behov i centrum (BBIC)*, Stockholm.

-SFS (2001:453) *Socialtjänstlag*.

-SOU 2006:77 "Ungdomar, stress och psykisk ohälsa. Analyser och förslag till åtgärder".

-SOU 2009:68 "Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU)".